Persian Language and Iranian Dialects
11st Year, Vol. 1, No.21
Spring & Summer 2026
Research Article

DOI:10.22124/plid.2026.34344.1771
Received: 2026/07/23
Accepted: 2026/10/28

Linguistic Analysis of Complex Sentence Structures in Standard Persian: A Systemic Functional Approach

Mohammadamin Ehsani estahbanati[1]

Abstract

Complex sentences are among the most important syntactic structures in Standard Persian, employed to encode relations such as condition, cause, time, concession, elaboration, and reported speech. The present study aimed to analyze the taxis (hypotaxis/parataxis) and logico-semantic relations of complex sentences across two registers: formal-administrative and media-news discourse, within the framework of Systemic Functional Linguistics (SFL). The study is fundamental in purpose and descriptive-analytical in method. The corpus comprised twenty complex Persian sentences selected through purposive sampling: ten from formal-administrative texts and ten from media-news texts. Data were analyzed according to the type of taxis and logico-semantic relations. The results showed that in all formal-administrative sentences, the dominant relation was hypotaxis; nine sentences exhibited conditional expansion, and one exhibited temporal-situational expansion, with no instances of projection. In media-news sentences, hypotaxis was also dominant. Yet, parataxis and mixed structures were present: seven sentences contained expansive relations (concessive, causal, conditional, adversative, additive, and temporal) and three contained report or verbal projection. The conjunctions "hargāh" and "chenānche" were most prominent in formal texts, while "agarche", "ke", "zirā", and "balke" were most prominent in media texts. The findings suggest that the syntactic structure of complex sentences in Standard Persian is organized in accordance with the communicative purpose and discourse features of each register: formal-administrative texts favor explicit, conditional, and hierarchical relations, whereas media texts employ more diverse relations for reporting, explaining, qualifying, contrasting, and attributing information to sources.

Keywords: Standard Persian, complex sentences, Systemic Functional Linguistics, taxis, logico-semantic relations.

Extended Abstract

1. Introduction

Complex sentences in Standard Persian are highly capable of expressing relations such as cause, condition, time, purpose,result, concession, elaboration, comparison, reported speech, and the representation of thought.. Through clause-complexing

1. Assistant Professor of Persian Language and Literature, Department of Persian Language and Literature Education, Farhangian University, Tehran, Iran. (ma.ehsani@cfu.ac.ir)

conjunction, a writer or speaker can present a set of events and concepts within a coherent structure. The relations among the clauses of a complex sentence may be expressed explicitly through markers such as "va", "ammā", "zirā", "agar", "vaqti", "tā", and "ke", or they may be realized implicitly through clause ordering and context (Sālehi-Niyā & Rouhi, 2011: 19). Previous research on Persian syntax has largely focused on simple clauses, modality, or educational texts, and a study that simultaneously compares taxis (parataxis and hypotaxis) and logico-semantic relations of expansion and projection across formal-administrative and news media registers is notably absent. The present study attempts to fill this gap.

2. Theoretical framework

The study is grounded in Systemic Functional Linguistics (SFL), which treats language as a social semiotic system in which syntactic structures are described in terms of the functions they serve in human communication (Pahlavān-Nezhād & Zomordiyān, 2004: 57-58). In this framework, grammatical structure is not the ultimate goal of analysis but the external realization of semantic choices (Dāneyt, Ja'far-Ābād, & Rastegār, 2015: 121). Language simultaneously realizes three metafunctions: ideational, interpersonal, and textual (Halliday & Hasan, 2016: 29-30). The analysis of clause complexes falls primarily within the logical component of the ideational metafunction (Hasan, 2009: 51). The taxis system distinguishes parataxis (equal grammatical status) from hypotaxis (unequal status, with a dominant and a dependent clause), while the logico-semantic system distinguishes expansion (elaboration, extension, enhancement) from projection (verbal and mental) (Halliday & Hasan, 2016: 111-113; Almurashi, 2016: 72-73).

3. Methodology and Research Question

This study is basic in purposing purpose and descriptive-analytical in method, with a qualitative-comparative approach. The corpus consisted of twenty complex Persian sentences selected through purposive sampling: ten from formal-administrative texts (regulations, administrative directives, legal provisions) and ten from news media texts published in Iranian news agencies. The criterion for selecting each sample was that the sentence contains at least two clauses and exhibit a recognizable syntactic and semantic relation between them. The data collection instrument was a researcher-developed coding scheme. Each sentence was analyzed simultaneously in terms of one taxis relation and one logico-semantic relation, following the SFL model. The research question was: How are taxis and logico-semantic relations of complex sentences organized in formal-administrative versus media-news registers of Standard Persian, and what does this reveal about the communicative functions of each register?

4. Results & Discussion

The analysis revealed clear differences between the two registers. In the formal-administrative corpus, hypotaxis was the dominant pattern in all ten sentences (100%). In nine sentences, the main clause expressed a legal obligation, right,

prohibition, or consequence, while the dependent clause specified the condition for its realization; conditional expansion thus accounted for 90% of the corpus, with one instance (10%) of temporal expansion. No projection was observed, which is consistent with the function of legal texts: they aim not to report viewpoints or represent mental processes but to determine conditions, obligations, rights, and legal consequences. Conjunctions such as "hargāh" (four occurrences), "chenānche" (three), and "dar mavāredi ke", "dar surati ke", and "dar mavāqe'i ke" (one each) were the most prominent markers.

In the media-news corpus, hypotaxis remained dominant (70%), but parataxis (10%) and mixed structures (20%) were also present. Expansive relations appeared in seven sentences (70%), including concessive (30%), conditional (20%), causal (10%), and additive and adversative (10%) expansion; projection appeared in three sentences (30%) through verbs such as "neshān dād", "a'lām kard", and "ta'kid mikonad". These structures allow the media to attribute news content to specific sources and to separate the writer's stance from the source's perspective. Conjunctions such as "agarche" (three), "ke" (three), "zirā", "balke", "dar hāli ke", and "vaqti" increased the semantic and discursive diversity of news sentences.

5. Conclusions & Suggestions

The study concludes that the syntactic structure of complex sentences in Standard Persian is organized in accordance with the communicative purpose and discourse features of the register. Formal-administrative texts favor explicit, conditional, and hierarchical relations that restrict the scope of legal provisions. In contrast, media-news texts employ more diverse relations for reporting, explaining, qualifying, contrasting, and attributing information to sources. The near-absence of projection in formal texts and its presence in media texts reflects the different communicative goals of the two registers. These findings contribute to a register-sensitive description of Persian complex syntax and offer practical implications for teaching Persian grammar, for corpus-based register studies, and for the analysis of legal and journalistic discourse. Future research is recommended to extend the corpus to spoken registers, to include quantitative frequency analysis across larger samples, and to compare these findings with other genres such as literary and academic prose.

Select Bibliography

Alaei, Maryam; Aghagolzadeh, Ferdows; Dabirmoghaddam, Mohammad; Golfam, Arsalan. An Investigation of Meaning Exchange in Humanities Textbooks: Within the Framework of Halliday's Systemic Functional Grammar from the Perspective of the Interpersonal Metafunction; A Functional Approach, *Pazhuhesh-e Zaban va Adabiyat-e Fārsi*, 2010, 17(1), 211-228. [In Persian]

Almurashi, W. A. An Introduction to Halliday's Systemic Functional Linguistics, *Journal for the Study of English Linguistics*, 2016, 4(1), 70-80. [In Persian]

Eggins, Suzanne. Introduction to Systemic Functional Linguistics, 2004, A&C Black.

Fawcett, Robin P. *A Theory of Syntax for Systemic Functional Linguistics*, 2000, John Benjamins Publishing Company.

Halliday, Maikel and Hasan, Roqaiya. *Language, Context, and Text*, Translated by Mojtaba Monshizadeh and Tahereh Ishani. 2016, Tehran: Elmi.

Hasan, Roqaiya. The Place of Context in a Systemic Functional Model, *The Bloomsbury Handbook of Systemic Functional Linguistics*, 2009, London: Continuum International Publishing 43. [In Persian]

Pahlavān-Nezhād, Mohammad Reza; Zomordiyān, Reza. Syntactic-Semantic Analysis of the Simple Clause in Persian Based on Halliday's Systemic Functional Grammar, *Journal of the Faculty of Literature and Humanities*, Ferdowsi University of Mashhad, 2004, 37(1), 55-74. [In Persian]

Dabirmoghaddam, Mohammad. T*heoretical Linguistics: The Emergence and Development of Generative Grammar*, 2nd edition, 2004, Tehran: Samt. [In Persian]

Ranjbar, F. Syntactic Analysis of Sentence Structure in Classical Persian Prose, *Proceedings of the Sixth National Conference on Innovation and Research in Persian Culture, Language, and Literature*, 2025, Tehran, Iran. [In Persian]

Rezāei Hadāyeq, A.; Alipour, M. Analysis of Reading Texts in "Fārsi Biyāmuzim" Based on Halliday's Seven Functions of Language, J*ournal of Teaching Persian to Speakers of Other Languages*, 2012, 1(2), 163-179.

How to cite:
Ehsani estahbanati M. Linguistic Analysis of Complex Sentence Structures in Standard Persian: A Systemic Functional Approach. Zaban Farsi va Guyeshhay Irani. 2026; 1(21): 157-186. DOI:10.22124/plid.2026.34344.1771

Copyright:
Copyright for this article is retained by the author(s), with first publication rights granted to *Zaban Farsi va Guyeshhay Irani (Persian Language and Iranian Dialects)*. This is an open-access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution License (https://creativecommons.org/licenses/by-/4.0/), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided that the original work is properly cited.

مقالهٔ پژوهشی

DOI:10.22124/plid.2026.34344.1771

تاریخ دریافت: ۱۴۰۵/۰۵/۰۱
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۵/۰۸/۰۶
صفحات: ۱۸۶-۱۵۷

نشریهٔ علمی زبان فارسی و گویش‌های ایرانی
سال (دوره) یازدهم، شمارهٔ اول، بهار و تابستان ۱۴۰۵، شماره پیاپی ۲۱

ساختارهای نحوی جملات پیچیده در فارسی معیار با رویکرد زبان‌شناسی نقش‌گرا

محمدامین احسانی اصطهباناتی [۱]

چکیده

جملهٔ پیچیده از مهم‌ترین ابزارهای سازمان‌دهی معنا در زبان فارسی است و چگونگی ارتباط میان بندهای تشکیل‌دهندهٔ آن می‌تواند تحت تأثیر نوع متن و هدف ارتباطی گوینده یا نویسنده قرار گیرد. پژوهش حاضر با هدف بررسی روابط نحوی و معنایی میان بندها در دو گونهٔ متنی رسمی ـ اداری، و رسانه‌ای ـ خبری انجام شده‌است. داده‌های پژوهش ۱۰۰ جملهٔ پیچیدهٔ فارسی معیار است که ۵۰ جمله از متون رسمی ـ اداری و ۵۰ جمله از متون رسانه‌ای ـ خبری انتخاب و براساس نظام روابط وابستگی و هم‌پایگی میان بندها (هم‌پایگی و ناهم‌پایگی)، روابط منطقی ـ معنایی بسط و فرافکنی و نیز پیونددهنده‌های میان بندها تحلیل شده‌اند. نتایج نشان داد که در هر دو گونهٔ متنی، ناهم‌پایگی رابطهٔ غالب میان بندهاست؛ بااین‌حال، کارکرد آن در دو گونه متفاوت است. در متون رسمی ـ اداری، ناهم‌پایگی عمدتا برای بیان شرایط، الزامات و پیامدهای حقوقی به‌کار می‌رود و بسط شرطی بیشترین بسامد را دارد. در مقابل، متون رسانه‌ای ـ خبری علاوه‌بر ناهم‌پایگی، از هم‌پایگی و ساخت‌های ترکیبی نیز بهره می‌گیرند و روابط بسطی متنوع‌تری مانند علّی، افزایشی، زمانی، تقابلی و امتیازی در آن‌ها مشاهده می‌شود. همچنین فرافکنی در متون رسمی ـ اداری حضور ندارد، اما در متون رسانه‌ای ـ خبری برای بازنمایی گفتار و دیدگاه منابع خبری به‌کار می‌رود. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که ساخت جملهٔ پیچیده در فارسی معیار تابع ویژگی‌های گفتمانی هرگونه متنی است.

واژگان کلیدی: جملهٔ پیچیده، زبان‌شناسی نقش‌گرای نظام‌مند، روابط وابستگی و هم‌پایگی میان بندها، بسط، فرافکنی

۱- استادیار، گروه آموزش زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه فرهنگیان، تهران، ایران.
ma.ehsani@cfu.ac.ir

۱- مقدمه

جملات پیچیده در فارسی معیار ظرفیت بالایی برای بیان روابطی مانند علت، شرط، زمان، هدف، نتیجه، تقابل، توضیح، مقایسه، نقل گفتار و بازنمایی اندیشه دارند. نویسنده یا گوینده از طریق پیوند چند بند می‌تواند مجموعه‌ای از رویدادها و مفاهیم را در قالب یک ساخت منسجم ارائه کند. روابط میان بندهای یک جملهٔ پیچیده ممکن است به‌صورت آشکار و به کمک عناصری مانند «و»، «اما»، «زیرا»، «اگر»، «وقتی»، «تا» و «که» بیان شوند یا بدون حضور پیونددهنده مشخص و براساس ترتیب بندها و بافت جمله شکل گیرند (صالحی‌نیا، روحی، ۱۳۹۰: ۱۹). از سوی دیگر، بندهای تشکیل‌دهنده جمله ممکن است از نظر دستوری جایگاهی برابر داشته باشند یا یکی از آن‌ها به بند دیگر وابسته باشد. ازاین‌رو، تحلیل جملات پیچیده تنها به شناسایی حروف ربط یا شمارش بندها محدود نمی‌شود، بلکه باید نوع رابطه نحوی، منطقی و معنایی میان بندها نیز موردتوجه قرار گیرد (اعلایی و همکاران، ۱۳۸۹: ۲۱۳).

مسألهٔ اصلی پژوهش حاضر آن است که توصیف‌های سنتی و برخی تحلیل‌های صوری نحو فارسی، اگرچه در شناسایی اجزای جمله، بندهای پایه و پیرو و انواع جمله‌های مرکب سودمندند، در بسیاری از موارد نمی‌توانند ارتباط میان ساخت نحوی و کارکرد معنایی جمله را به‌طور کامل تبیین کنند. در دستورهای سنتی، جمله‌های پیچیده غالبا براساس نوع حرف ربط یا جایگاه بند وابسته در گروه‌هایی مانند جملات موصولی، متممی و قیدی طبقه‌بندی می‌شوند. این طبقه‌بندی‌ها بیشتر به‌صورت ظاهری جمله توجه دارند و ممکن است از تبیین دقیق رابطه‌ای که میان بندها برقرار شده‌است، بازبمانند. برای نمونه، پیونددهندهٔ «که» در فارسی می‌تواند در ساخت‌های مختلف، روابط متممی، موصولی، توضیحی، نتیجه‌ای یا فرافکنانه ایجاد کند. بنابراین، صرف حضور یک عنصر پیونددهنده برای تعیین نوع رابطه میان بندها کافی نیست و لازم است ساخت جمله در ارتباط با معنای آن تحلیل شود. زبان‌شناسی نقش‌گرای نظام‌مند، که عمدتا بر دیدگاه‌های مایکل هلیدی استوار است، چارچوب مناسبی برای تحلیل این مسأله فراهم می‌کند (Rashidi, Hosseini, 2019: 25). در این رویکرد، زبان نظامی از انتخاب‌های معنایی تلقی می‌شود و ساخت‌های دستوری براساس نقش آن‌ها در انتقال معنا و تحقق اهداف ارتباطی بررسی می‌شوند. در چارچوب نقش‌گرا، جملات پیچیده به‌صورت مجموعه‌بند تحلیل می‌شوند و به روابط میان بندها از دو جنبهٔ اصلی توجه می‌شود: نخست، نوع وابستگی یا نظام روابط وابستگی و هم‌پایگی میان بندها که شامل هم‌پایگی و

ناهم‌پایگی می‌شود. در رابطهٔ هم‌پایگی، بندها جایگاه دستوری نسبتا برابری دارند، اما در رابطهٔ ناهم‌پایگی، یک بند نقش هستهٔ اصلی و بند دیگر نقش وابسته دارد؛ دوم، نوع رابطهٔ منطقی ـ معنایی میان بندها که در دو گروه کلی بسط و فرافکنی طبقه‌بندی می‌شود. در بسط، یک بند معنای بند دیگر را توضیح می‌دهد، گسترش می‌دهد یا شرایطی مانند زمان، علت، شرط و هدف را به آن می‌افزاید. در فرافکنی نیز یک بند، گفتار، اندیشه، باور یا ادراک فردی را بازنمایی می‌کند (دبیرمقدم، ۱۳۸۳: ۵۶-۵۹). با توجه به این مباحث، سؤال اصلی تحقیق حاضر این است:

- ساختارهای نحوی جملات پیچیده در فارسی معیار براساس رویکرد زبان‌شناسی نقش‌گرای نظام‌مند چگونه سازمان می‌یابند و چه روابط وابستگی و منطقی ـ معنایی میان بندهای تشکیل‌دهنده آن‌ها برقرار است؟

پژوهش حاضر می‌کوشد مشخص کند که روابط هم‌پایگی و ناهم‌پایگی در جملات پیچیدهٔ فارسی چگونه تحقق می‌یابند، کدام‌یک از روابط بسطی و فرافکنانه بسامد بیشتری دارند و عناصر پیونددهنده چه نقشی در بازنمایی این روابط ایفا می‌کنند. ضرورت انجام این تحقیق ازآنجا ناشی می‌شود که جمله‌های پیچیده بخش قابل‌توجهی از ساختار متون علمی، آموزشی، خبری، ادبی و رسمی فارسی را تشکیل می‌دهند. این ساخت‌ها برای بیان استدلال، توضیح روابط علت و معلولی، ارائه شرط‌ها و نتایج و نقل دیدگاه‌ها به‌کار می‌روند؛ همچنین جملات پیچیده در بازنمایی گفتار، اندیشه، توصیف موقعیت‌ها و ایجاد پیوستگی روایی نقش دارند. باوجود این گستردگی، هنوز تحلیل جامع و منسجمی که روابط نحوی و معنایی بندهای جملات پیچیده فارسی معیار را به‌صورت هم‌زمان و در چارچوب نقش‌گرای نظام‌مند بررسی کند، محدود است.

۲-پیشینهٔ پژوهش

بررسی ساختار نحوی جمله در زبان فارسی از دیرباز در حوزه‌های دستور زبان، زبان‌شناسی نظری، زبان‌شناسی نقش‌گرا و آموزش زبان موردتوجه پژوهشگران قرار داشته‌است. از نخستین پژوهش‌های مرتبط با تحلیل نقش‌گرای نحو فارسی مطالعهٔ پهلوان‌نژاد و زمردیان (۱۳۸۳) با عنوان «تحلیل نحوی ـ معنایی ساختمان بند ساده در زبان فارسی بر پایهٔ دستور نقش‌گرای نظام‌مند هلیدی» است. این پژوهش با تمرکز بر بند ساده، ظرفیت الگوی هلیدی را برای تحلیل هم‌زمان ساخت نحوی و معنای بند در زبان فارسی نشان داد. اهمیت این مطالعه در

آن است که بند را صرفا به‌عنوان ترکیبی از اجزای دستوری در نظر نمی‌گیرد، بلکه ارتباط ساخت نحوی با فرایندهای معنایی را نیز بررسی می‌کند. ساسانی (۱۳۸۷) در پژوهشی با عنوان «شناخت زبان‌بنیاد در زبان‌شناسی نقش‌گرا و شناخت مفهوم‌بنیاد در زبان‌شناسی شناختی»، مبانی نظری دو رویکرد نقش‌گرا و شناختی را با یکدیگر مقایسه کرده‌است. اعلایی و همکاران (۱۳۸۹) تبادل معنا در کتاب‌های درسی علوم انسانی را در چارچوب دستور نقش‌گرای نظام‌مند هلیدی و از منظر فرانقش بینافردی بررسی کرده‌اند. این پژوهش نشان می‌دهد که الگوی نقش‌گرا می‌تواند برای تحلیل چگونگی شکل‌گیری رابطه میان نویسنده و مخاطب در متون آموزشی به‌کار رود. مطالعهٔ کریمی‌دوستان و ایلخانی‌پور (۱۳۹۱) درباره نظام وجهیت در زبان فارسی نیز در همین حوزه قرار می‌گیرد و یکی از ابعاد فرانقش بینافردی را در فارسی تبیین می‌کند، اما مستقیما به سازمان نحوی جملات پیچیده نمی‌پردازد. رضایی و علی‌پور (۱۳۹۱) متون خوانداری مجموعهٔ «فارسی بیاموزیم» را براساس نقش‌های هفت‌گانهٔ زبان از دیدگاه هلیدی بررسی کرده‌اند. نتایج این‌گونه مطالعات، قابلیت استفاده از مفاهیم نقش‌گرایی در ارزیابی متون آموزشی فارسی به غیرفارسی‌زبانان را نشان می‌دهد.

محمدیان و همکاران (۱۳۹۳) در پژوهش «بررسی و تحلیل جملات بیان‌کنندهٔ درد در زبان فارسی با استفاده از مدل هلیدی»، داده‌های حاصل از گفت‌وگوی ۸۰ بیمار با پزشک را تحلیل کرده‌اند. در این مطالعه، شیوه‌های بیان درد در قالب ساخت‌های فرایندی، اسمی و صفتی بررسی شده‌است. یافته‌ها نشان داد که همه فرایندهای پیش‌بینی‌شده در مدل هلیدی در داده‌های فارسی به‌کار نرفته‌اند و افزون‌بر ساخت‌های مورد انتظار، گروه قیدی نیز در بیان و توصیف درد نقش داشته‌است. اهمیت این پژوهش در توجه به ویژگی‌های خاص زبان فارسی و پرهیز از انطباق کامل و بدون تغییر الگوی انگلیسی هلیدی با داده‌های فارسی است. شریفی (۱۳۹۷) در مطالعهٔ «بافت در زبان‌شناسی نقش‌گرا و کاربست‌های آن در نمونه‌هایی از ادبیات کلاسیک فارسی» به مفهوم بافت و نقش آن در تحلیل متون ادبی پرداخته‌است. این پژوهش نشان می‌دهد که ساخت‌های زبانی بدون توجه به موقعیت تولید متن، مناسبات اجتماعی و بافت فرهنگی به‌طور کامل قابل تفسیر نیستند. چنین دیدگاهی برای پژوهش حاضر اهمیت دارد؛ زیرا تفاوت میان زبان رسمی ـ اداری و رسانه‌ای ـ خبری را می‌توان در ارتباط با اهداف ارتباطی و ویژگی‌های بافتی این دو گونه زبانی تبیین کرد.

رنجبر (۱۴۰۴) ساخت نحوی نثر کهن فارسی را در حکایتی از مرزبان‌نامه بررسی و آن را با فارسی معاصر مقایسه کرده‌است. در این پژوهش، جمله‌های پیچیده، ترکیبات وصفی و اضافی چندلایه، جمله‌های شرطی و عبارات مصدری براساس نحو زایشی، دستور وابستگی و تحلیل تاریخی مطالعه شده‌اند. یافته‌ها نشان داده‌اند که نثر کهن فارسی از جملات مرکب و پیچیده، افعال متوالی و وابستگی‌های نحوی چندلایه بهره می‌گیرد، درحالی‌که فارسی معاصر به سمت جمله‌های کوتاه‌تر، افعال ساده‌تر و کاهش وابستگی‌های نحوی گرایش یافته‌است. این پژوهش اطلاعات ارزشمندی درباره تحول تاریخی پیچیدگی نحوی فراهم می‌کند. صادقی و آزیده (۱۴۰۴) درک جملات پیچیده فارسی را در مدل‌های زبانی بزرگ دیپ‌سیک و پارس‌برت بررسی کرده‌اند. این مطالعه نشان‌دهندهٔ اهمیت ساخت‌های پیچیدهٔ فارسی در پردازش زبان طبیعی و ارزیابی توانایی سامانه‌های هوش مصنوعی است. همچنین خواجه‌پور و سلیمانی (۱۴۰۴) راهکارهایی آموزشی برای ساده‌سازی یادگیری ساخت‌های پیچیدهٔ دستوری، جمله‌های مرکب و وابسته‌های گروه اسمی در دورهٔ متوسطهٔ دوم ارائه کرده‌اند.

به نظر می‌رسد در پژوهش‌های پیشین تحقیقی که ساخت جملات پیچیدهٔ فارسی معیار را با تمرکز هم‌زمان بر نظام روابط وابستگی و هم‌پایگی میان بندها، یعنی هم‌پایگی و ناهم‌پایگی، و روابط منطقی ـ معنایی بسط و فرافکنی در دو گونهٔ رسمی ـ اداری و رسانه‌ای ـ خبری مقایسه کند، کمتر مشاهده می‌شود. پژوهش حاضر می‌کوشد این خلأ را جبران کند.

۳- مبانی و مفاهیم نظری پژوهش

۳ -۱- زبان‌شناسی نقش‌گرای نظام‌مند

زبان‌شناسی نقش‌گرای نظام‌مند یکی از رویکردهای کارکردگرای زبان‌شناسی است که زبان را نظامی اجتماعی و نشانه‌ای برای معناپردازی تلقی می‌کند. صفت «نقش‌گرا» در این اصطلاح نشان‌دهندهٔ آن است که ساخت‌های زبانی براساس کارکردهایی که در ارتباط انسانی بر عهده دارند، توصیف می‌شوند (پهلوان‌نژاد، زمردیان، ۱۳۸۳: ۵۷-۵۸). صفت «نظام‌مند» نیز به این معناست که گویندگان و نویسندگان هنگام تولید زبان، از میان شبکه‌ای از امکانات معنایی و دستوری دست به انتخاب می‌زنند. هر ساخت زبانی، نتیجهٔ انتخاب از میان گزینه‌هایی است که نظام زبان در اختیار کاربران قرار می‌دهد (دیانت و همکاران، ۱۳۹۴: ۱۲۱). در این دیدگاه، ساخت دستوری هدف نهایی تحلیل نیست، بلکه صورت بیرونی انتخاب‌های معنایی به شمار می‌رود. به‌بیان‌دیگر، افراد ابتدا معنایی متناسب با نیاز ارتباطی خود می‌سازند و این معنا از طریق ساخت‌های واژگانی

و دستوری تحقق می‌یابد (رنجبر، ۱۴۰۴: ۸۶). مثلا یک نویسنده می‌تواند دو رویداد را به‌صورت دو جملهٔ مستقل بیان کند یا آن‌ها را در یک جملهٔ پیچیده با رابطهٔ علّی، شرطی یا تقابلی به یکدیگر پیوند دهد. هر یک از این انتخاب‌ها، تصویر متفاوتی از رابطهٔ میان رویدادها ارائه می‌کند. بنابراین، انتخاب یک ساخت نحوی از انتخاب معنایی و گفتمانی جدا نیست. هلیدی زبان را نوعی نظام نشانه‌ای و مجموعه‌ای از امکانات سازمان‌یافته برای ساخت معنا می‌داند. در این چارچوب، معنا از طریق انتخاب گزینه‌های مناسب از شبکهٔ نظام زبان ساخته می‌شود و ساخت دستوری وسیلهٔ تحقق این انتخاب‌هاست (Fawcett, 2000: 17).

همچنین زبان پدیده‌ای اجتماعی محسوب می‌شود که ساخت درونی آن با کارکردهایی ارتباط دارد که در زندگی اجتماعی برعهده گرفته‌است (هلیدی و حسن، ۱۳۹۵: ۲۹-۳۰). یکی دیگر از ویژگی‌های زبان‌شناسی نقش‌گرای نظام‌مند، توجه هم‌زمان به زبان، متن و بافت است. در این رویکرد، جمله‌ها خارج از موقعیت ارتباطی به‌صورت کامل تفسیر نمی‌شوند؛ زیرا نوع متن، رابطه میان تولیدکننده و مخاطب، موضوع سخن و شیوهٔ انتقال پیام بر انتخاب ساخت‌های زبانی اثر می‌گذارد(Almurashi, 2016: 73).

۳-۲- فرانقش‌های زبان

یکی از اصول بنیادی دستور نقش‌گرای نظام‌مند آن است که زبان به‌طور هم‌زمان سه کارکرد کلان یا «فرانقش» را تحقق می‌بخشد: فرانقش اندیشگانی، فرانقش بینافردی و فرانقش متنی. این فرانقش‌ها سه لایهٔ کاملا جدا از یکدیگر نیستند، بلکه در هر بند به‌صورت هم‌زمان عمل می‌کنند و ساخت نهایی جمله حاصل ترکیب آن‌هاست. فرانقش اندیشگانی به چگونگی بازنمایی تجربه‌های بیرونی و درونی مربوط می‌شود. انسان از طریق زبان رویدادها، کنش‌ها، حالات، احساسات، ادراکات و روابط میان پدیده‌ها را بازنمایی می‌کند. این فرانقش به دو بخش تجربی و منطقی تقسیم می‌شود. بخش تجربی به سازمان‌دهی هر رویداد در سطح یک بند و مؤلفه‌هایی مانند فرایند، مشارکان و عناصر پیرامونی مربوط است. بخش منطقی چگونگی مرتبط شدن دو یا چند رویداد و تجربه را بررسی می‌کند. ازاین‌رو، تحلیل مجموعه‌بندها و جملات پیچیده اساسا در حوزهٔ فرانقش منطقی قرار می‌گیرد (Hasan, 2009: 51). فرانقش بینافردی به ایجاد و تنظیم رابطه میان گوینده یا نویسنده و مخاطب اختصاص دارد. از طریق این فرانقش، افراد نگرش، داوری، میزان قطعیت، الزام، احتمال، پذیرش یا مخالفت خود را بیان می‌کنند و نقش‌های ارتباطی مختلفی مانند پرسش کردن، اطلاع دادن، درخواست کردن

یا دستور دادن را بر عهده می‌گیرند (Eggins, 2004). نوع وجه جمله، افعال وجهی و عناصر بیان‌کنندهٔ احتمال یا الزام، از مهم‌ترین ابزارهای تحقق این فرانقش هستند. فرانقش متنی نیز منابعی را در برمی‌گیرد که امکان سازمان‌دهی بندها به‌صورت پیام‌هایی منسجم و متناسب با بافت را فراهم می‌کنند (محمدیان و همکاران، ۱۳۹۳: ۱۴۶-۱۴۷). انتخاب نقطهٔ آغاز پیام، ترتیب اطلاعات، پیوند میان بخش‌های متن و نحوه توزیع اطلاعات شناخته‌شده و تازه در این حوزه قرار می‌گیرد. تحلیل نقش‌گرای بند نشان می‌دهد که انتخاب‌های تجربی، بینافردی و متنی به‌صورت هم‌زمان در شکل‌گیری ساخت بند حضور دارند (Fawcett, 2000: 59).

۳-۳- بند و مجموعه‌بند

بند در دستور نقش‌گرای نظام‌مند واحدی است که در آن یک تجربه، رابطهٔ اجتماعی و پیام به‌طور هم‌زمان بازنمایی می‌شود. هر بند معمولا پیرامون یک فرایند سازمان می‌یابد و ممکن است شامل مشارکان و عناصر پیرامونی مانند زمان، مکان، علت یا شیوه نیز باشد. از منظر نحوی، بند می‌تواند مستقل باشد و به‌تنهایی پیام نسبتا کاملی را انتقال دهد یا از نظر ساخت و معنا به بند دیگری وابسته باشد (صادقی، آزیده، ۱۴۰۴: ۷۶). هنگامی‌که دو یا چند بند از طریق روابط نظام‌مند دستوری و معنایی به یکدیگر متصل شوند، مجموعه‌بند شکل می‌گیرد. مجموعه‌بند صرفا کنار هم قرار گرفتن چند بند نیست، بلکه سازمانی است که در آن جایگاه هر بند و نوع ارتباط آن با بندهای دیگر قابل تعیین است (شریفی، ۱۳۹۷: ۸۱-۸۲). هر رابطهٔ مستقیم میان دو بند را می‌توان یک «پیوند بندها» دانست و مجموعه‌بند ممکن است از یک یا چند پیوند تشکیل شده باشد. در جمله‌ای چندبندی، امکان دارد رابطهٔ بند اول و دوم هم‌پایگی و رابطهٔ بند دوم و سوم ناهم‌پایگی باشد؛ بنابراین، ساخت مجموعه‌بند می‌تواند سلسله‌مراتبی و چندلایه باشد.

۳-۴- روابط هم‌پایگی و ناهم‌پایگی یا وابستگی میان بندها

نظام روابط وابستگی و هم‌پایگی میان بندها یا روابط وابستگی و هم‌پایگی میان بندها به وضعیت وابستگی متقابل بندهای یک مجموعه‌بند مربوط می‌شود و نشان می‌دهد بندها از نظر دستوری چه جایگاهی نسبت‌به یکدیگر دارند. این نظام دارای دو الگوی اصلی هم‌پایگی و ناهم‌پایگی است. روابط وابستگی و هم‌پایگی میان بندها به‌تنهایی نوع معنای رابطه را نشان نمی‌دهد؛ بلکه فقط مشخص می‌کند بندها از نظر منزلت دستوری برابرند یا یکی به دیگری وابسته‌است (ساسانی، ۱۳۸۷: ۶۲). نوع دقیق رابطهٔ معنایی از طریق نظام منطقی ـ معنایی تعیین

می‌شود. به همین دلیل، هر نمونه باید هم‌زمان براساس یک رابطهٔ روابط وابستگی و هم‌پایگی میان بندهای و یک رابطهٔ منطقی ـ معنایی تحلیل شود.

الف) هم‌پایگی: در هم‌پایگی، بندهای مرتبط از نظر منزلت دستوری در جایگاهی نسبتا برابر قرار دارند. هر بند می‌تواند به‌عنوان واحدی قابل‌تشخیص عمل کند و هیچ‌یک به‌طور کامل در ساخت نحوی بند دیگر قرار نمی‌گیرد. در الگوی نقش‌گرا، بندهای هم‌پایه معمولا با اعداد ۱، ۲، ۳ و مانند آن نشان داده می‌شوند. بند نخست، بند آغازگر و بندهای بعدی ادامه‌دهندهٔ رابطه محسوب می‌شوند. برای نمونه، در جمله «سازمان دستورالعمل را منتشر کرد و واحدهای اجرایی بررسی آن را آغاز کردند»، دو بند «سازمان دستورالعمل را منتشر کرد» و «واحدهای اجرایی بررسی آن را آغاز کردند» استقلال نسبی دارند و با عنصر «و» به هم پیوند یافته‌اند (رضایی و علی‌پور، ۱۳۹۱: ۱۶۶). رابطهٔ میان آن‌ها از نظر روابط وابستگی و هم‌پایگی میان بندها، هم‌پایه است؛ اما برای تحلیل کامل باید مشخص شود که بند دوم چه معنایی به بند نخست می‌افزاید. در این نمونه، بند دوم رویداد تازه‌ای را به رویداد اول اضافه می‌کند و از نظر منطقی ـ معنایی در گروه بسط افزایشی قرار می‌گیرد. هم‌پایگی فقط با حرف ربط «و» تحقق نمی‌یابد. روابط تقابلی، جایگزینی، انتخابی، توضیحی و برخی ساخت‌های نقل‌قول مستقیم نیز می‌توانند دارای سازمان هم‌پایه باشند. عناصری مانند «اما»، «ولی»، «یا» و «بلکه» از ابزارهای رایج پیوند هم‌پایه در فارسی هستند.

ب) ناهم‌پایگی: در ناهم‌پایگی، بندهای مرتبط منزلت دستوری برابر ندارند. یکی از بندها نقش بند اصلی یا مسلط و بند دیگر نقش بند وابسته را بر عهده دارد. بند وابسته برای تکمیل رابطهٔ نحوی یا معنایی خود به بند اصلی متکی است و معمولا به‌تنهایی همان کارکردی را ندارد که در مجموعه‌بند پیدا می‌کند. در نظام نشانه‌گذاری نقش‌گرا، بند اصلی با حرف یونانی آلفا و بند وابسته با بتا، گاما و حروف بعدی نشان داده می‌شود.

۳-۵-روابط منطقی ـ معنایی

روابط منطقی ـ معنایی، نوع معنایی را مشخص می‌کنند که از اتصال دو بند پدید می‌آید. در نظریهٔ نقش‌گرای نظام‌مند، این روابط در دو گروه اصلی بسط و فرافکنی قرار می‌گیرند. نظام منطقی ـ معنایی و نظام روابط وابستگی و هم‌پایگی میان بندها به‌صورت هم‌زمان عمل می‌کنند؛ بنابراین، بسط و فرافکنی می‌توانند در ساخت‌های هم‌پایه یا ناهم‌پایه تحقق پیدا کنند (خواجه‌پور و سلیمانی، ۱۴۰۴: ۲۰۱). مثلا افزودن یک رویداد به رویداد دیگر ممکن است از طریق دو بند هم‌پایه انجام شود، درحالی‌که بیان علت یا شرط معمولا در قالب ناهم‌پایگی تحقق می‌یابد.

الف) بسط

در رابطهٔ بسط، یک بند معنای بند دیگر را توسعه می‌دهد. این توسعه می‌تواند از طریق توضیح و بازگویی، افزودن اطلاعات جدید یا تعیین شرایط پیرامونی رویداد انجام شود. بسط در الگوی هلیدی به سه زیرگروه شرح، افزایش و گسترش تقسیم می‌شود. در رابطهٔ شرح یا توضیح، بند دوم محتوای بند نخست را بازگو، روشن، تفسیر یا دقیق‌تر می‌کند، بی‌آنکه رویداد کاملا مستقلی را به تصویر اضافه کند. ارائهٔ مثال، توضیح مجدد یا مشخص‌کردن معنای یک گزاره در این گروه قرار می‌گیرد (هلیدی و حسن ، ۱۳۹۵: ۱۱۱-۱۱۳). برای نمونه، در جملهٔ «سامانه با یک مشکل اساسی روبه‌رو بود؛ اطلاعات کاربران ذخیره نمی‌شد»، بند دوم ماهیت مشکل ذکرشده در بند نخست را توضیح می‌دهد. در رابطهٔ افزایش، بند دوم عنصری تازه به محتوای بند نخست می‌افزاید یا در برابر آن، گزینه، استثنا یا تقابلی ایجاد می‌کند. روابط جمعی، تقابلی، جایگزینی و انتخابی در این گروه جای می‌گیرند.

ب) فرافکنی

فرافکنی زمانی رخ می‌دهد که یک بند، بند دیگر را به‌عنوان گفتار یا اندیشه بازنمایی کند. در این رابطه، محتوای بند دوم مستقیما به‌عنوان یک رویداد بیرونی ارائه نمی‌شود، بلکه از طریق فرایند گفتاری، ذهنی، ادراکی یا شناختی موجود در بند دیگر مطرح می‌گردد. فرافکنی به دو نوع اصلی فرافکنی گفتاری و فرافکنی ذهنی تقسیم می‌شود. بند فرافکنی‌شده می‌تواند به‌صورت گفته، ادعا، دستور، پرسش، اندیشه، باور، تصور یا ادراک معرفی شود. در فرافکنی گفتاری، بند نخست معمولا دارای فعلی مانند «گفتن»، «اعلام کردن»، «توضیح دادن»، «افزودن»، «پرسیدن» یا «درخواست کردن» است و بند دیگر محتوای گفتار را بازنمایی می‌کند. در فرافکنی ذهنی، فرایندهایی مانند دانستن، تصور کردن، باور داشتن، احساس کردن، دریافتن و انتظار داشتن، اندیشه یا ادراک را به بند دیگری فرافکنی می‌کنند (Almurashi, 2016: 72-73).

۳-۶-نقش پیونددهنده‌های نحوی

پیونددهنده‌های نحوی از مهم‌ترین ابزارهای آشکارسازی رابطه میان بندها هستند. این عناصر می‌توانند نوع وابستگی بندها، جهت رابطه و معنای کلی آن را نشان دهند. در فارسی، پیوند دهنده‌هایی مانند «و»، «اما»، «ولی»، «یا»، «بلکه»، «زیرا»، «چون»، «اگر»، «هنگامی‌که»، «تا»، «هرچند» و «درصورتی‌که» در سازمان‌دهی مجموعه‌بندها نقش دارند. برخی از آن‌ها

عمدتا بندهای هم‌پایه را متصل می‌کنند و برخی دیگر بند وابسته را به بند اصلی پیوند می‌دهند. بااین‌حال، میان پیوند نحوی درون مجموعه‌بند و پیوند انسجامی میان جمله‌های مستقل باید تمایز قائل شد. عناصری مانند «بنابراین»، «بااین‌حال»، «درنتیجه» و «از سوی دیگر» ممکن است در سطح متن، رابطهٔ معنایی میان دو جملهٔ مستقل برقرار کنند، بی‌آنکه لزوما یک مجموعه‌بند واحد بسازند (پهلوان‌نژاد و زمردیان، ۱۳۸۳: ۶۱-۶۲). پیونددهنده‌ها همواره دارای رابطهٔ یک‌به‌یک با معنا نیستند. مثلا «و» علاوه‌بر افزایش ساده، ممکن است توالی زمانی، نتیجه، علت ضمنی یا حتی تقابل را نشان دهد. همچنین «که» در فارسی می‌تواند بند متممی، موصولی، توضیحی، نتیجه‌ای یا محتوای فرافکنی‌شده را معرفی کند (ساسانی، ۱۳۸۷: ۶۶). بنابراین، تحلیل صرفا واژه‌محور ممکن است به طبقه‌بندی نادرست منجر شود.

۴-روش شناسی پژوهش

پژوهش حاضر با رویکرد توصیفی ـ تحلیلی و براساس چارچوب زبان‌شناسی نقش‌گرای نظام‌مند انجام شده‌است. داده‌های پژوهش ۱۰۰ جملهٔ پیچیدهٔ فارسی معیار است که از دو گونهٔ متنی رسمی ـ اداری و رسانه‌ای ـ خبری انتخاب شده‌اند. پیکرهٔ پژوهش شامل ۵۰ جمله رسمی ـ اداری و ۵۰ جمله رسانه‌ای ـ خبری است که براساس معیار وجود بیش از یک بند و قابلیت تحلیل روابط میان بندها گزینش شده‌اند. داده‌ها براساس نظام روابط وابستگی و هم‌پایگی میان بندها شامل هم‌پایگی و ناهم‌پایگی، روابط منطقی ـ معنایی شامل بسط و فرافکنی و همچنین نقش پیونددهنده‌های میان بندها بررسی و تحلیل شده‌اند. به دلیل محدودیت حجم مقاله و ضرورت رعایت ساختار استاندارد مقالات علمی، از میان داده‌های هر بخش، ۱۰ نمونه به‌عنوان نمونه‌های شاخص در متن مقاله ارائه و تحلیل شده‌است. سایر داده‌ها که امکان ارائهٔ کامل آن‌ها در متن وجود نداشت، در قالب جدول‌های کدگذاری‌شده شامل نوع رابطه، بسامد، درصد فراوانی و الگوی ساختاری ارائه شده‌اند. این شیوه امکان مشاهده هم‌زمان نمونه‌های زبانی و نتایج کمی حاصل از تحلیل داده‌ها را فراهم کرده‌است. در مرحلهٔ تحلیل، داده‌ها به‌صورت کیفی و کمی کدگذاری و مقایسه شدند تا الگوهای غالب ساختاری و تفاوت‌های گفتمانی میان دو گونهٔ متنی مشخص شود.

۵- بحث و بررسی

۵-۱- ساخت کلی جملات پیچیده

الف) جملات رسمی ـ اداری[1]

۱ـ «در مواردی که برای واحد صنفی متخلف جریمهٔ نقدی نیز لحاظ شده باشد، اتحادیه موظف است موضوع را به ادارهٔ تعزیرات حکومتی ارسال نماید» (آیین‌نامهٔ اجرایی تعطیل موقت واحدهای صنفی). ساخت جمله: ناهم‌پایگی ـ بسط شرطی

۲ـ «هرگاه کارمندی اقرار به وقوع تخلف یا تخلفات مقرر در قانون نماید، دلیل دیگری برای ثبوت آن لازم نیست» (دستورالعمل رسیدگی به تخلفات اداری، مادهٔ ۲۴). ساخت جمله: ناهم‌پایگی ـ بسط شرطی

۳ـ «چنانچه آرا مساوی باشد، ملاک اتخاذ تصمیم طرفی است که رئیس هیأت با آن موافق است» (دستورالعمل کاهش اطالهٔ دادرسی، مادهٔ ۷).

۴ـ «هرگاه تقاضای استعفای اعضا به نحوی باشد که مانع از تشکیل جلسهٔ رسمی گردد، قابل‌طرح نیست.» (آیین‌نامهٔ داخلی شورای اسلامی استان، مادهٔ ۲۰). ساخت جمله: ناهم‌پایگی ـ بسط شرطی

۵ـ «چنانچه قاضی مجتهد باشد و قانون را خلاف شرع بداند، پرونده به شعبهٔ دیگری جهت رسیدگی ارجاع خواهد شد» (قانون آیین دادرسی دادگاه‌های عمومی و انقلاب در امور مدنی). ساخت جمله: ناهم‌پایگی ـ بسط شرطی

۶ـ «چنانچه مشوق پرداختی توسط صندوق در قالب تسهیلات انجام پذیرد، نصاب فوق حداکثر تا دو برابر قابل‌افزایش و اعمال می‌باشد» (مصوبهٔ کمیسیون تنظیم مقررات ارتباطات، تبصرهٔ ۱ مادهٔ ۳). ساخت جمله: ناهم‌پایگی ـ بسط شرطی

۷ـ «هرگاه وجود یک نوشته از نظر قانون لازم باشد، داده‌پیام در حکم نوشته است، مگر در موارد زیر» (قانون تجارت الکترونیکی، مادهٔ ۶). ساخت جمله: ناهم‌پایگی ـ بسط شرطی و استثنایی

۸ـ «درصورتی‌که وکالت مطلق باشد، صرفا ناظر بر ادارهٔ اموال خواهد بود» (رأی هیأت عمومی دیوان عدالت اداری با استناد به مقررات قانون مدنی). ساخت جمله: ناهم‌پایگی ـ بسط شرطی

۹ـ «مأموران انتظامی مکلف‌اند در مواقعی که اجرا به وجود آنان نیازمند است، همکاری لازم را با مأموران اجرا به عمل‌آورند.» (آیین‌نامهٔ اجرایی مادهٔ ۵۰ قانون تأمین اجتماعی، مادهٔ ۱۰۵).
ساخت جمله: ناهم‌پایگی ـ بسط زمانی
۱۰ـ «هرگاه مستأجر نسبت‌به عین مستأجره تعدی یا تفریط نماید و موجر قادر بر منع آن نباشد، موجر حق فسخ دارد.» (قانون مدنی، مادهٔ ۴۸۷). ساخت جمله: ناهم‌پایگی ـ بسط شرطی

۵ -۲- تحلیل روابط هم‌پایگی و ناهم‌پایگی در جملات رسمی ـ اداری

بررسی داده‌های مربوط به جملات رسمی ـ اداری نشان می‌دهد که ساخت نحوی این گونهٔ متنی، بیش از هر چیز بر الگوی ناهم‌پایگی استوار است. در تمامی نمونه‌های بررسی‌شده، یکی از بندها نقش بند اصلی را بر عهده دارد و بند دیگر به‌صورت وابسته، شرایط، محدودیت‌ها، الزامات یا پیامدهای حقوقی مرتبط با بند اصلی را بیان می‌کند. این یافته نشان می‌دهد که متن‌های رسمی ـ اداری به دلیل ماهیت مقرراتی و الزام‌آور خود، تمایل بیشتری به سازمان‌دهی سلسله‌مراتبی اطلاعات دارند؛ به‌گونه‌ای که یک گزاره حقوقی یا اجرایی به‌عنوان هستهٔ اصلی مطرح می‌شود و بند وابسته، حدود اجرا، شرایط تحقق یا پیامدهای آن را مشخص می‌کند. در داده‌های بررسی‌شده، روابط ناهم‌پایه غالبا در قالب بندهای شرطی تحقق یافته‌اند. پیونددهنده‌هایی مانند «در صورت»، «چنانچه»، «هرگاه» و ساخت‌های مشابه، ابزار اصلی ایجاد وابستگی میان بندها هستند. برای نمونه، در جمله‌هایی مانند «درصورت اشتغال واحد صنفی در رستهٔ صنفی تحت پوشش اتحادیه دیگر، آن اتحادیه موظف است...» بند آغازین یک وضعیت یا شرط حقوقی را مطرح می‌کند و بند اصلی، تکلیف قانونی ناشی از تحقق آن وضعیت را بیان می‌دارد. در این ساخت، بند شرطی به‌تنهایی پیام کامل و مستقل ارائه نمی‌کند، بلکه ارزش معنایی خود را از ارتباط با بند اصلی به دست می‌آورد. یافته‌ها نشان می‌دهد که در میان نمونه‌های رسمی ـ اداری، نه جمله دارای بسط شرطی و یک جمله دارای بسط زمانی ـ موقعیتی بوده‌است و هیچ نمونه‌ای از فرافکنی مشاهده نشده‌است. این الگو با ویژگی‌های گفتمان اداری سازگار است؛ زیرا هدف اصلی این نوع متن‌ها انتقال اطلاعات شخصی، دیدگاه یا گفتار نقل‌شده نیست، بلکه تعیین مقررات، بیان وظایف، ایجاد الزام و مشخص‌کردن شرایط اجرای یک دستور یا قانون است.

در مقابل، روابط هم‌پایگی در پیکرهٔ رسمی ـ اداری حضور چشمگیری ندارد. نبود ساخت‌های هم‌پایه در این داده‌ها را می‌توان به ماهیت عملکردی این متون مرتبط دانست. در جملات رسمی ـ اداری، نویسنده معمولا قصد ندارد چند رویداد مستقل را در یک سطح ارتباطی برابر قرار دهد؛ بلکه می‌کوشد رابطه‌ای منطقی و حقوقی میان یک حکم و شرایط یا نتایج آن برقرار کند. ازاین‌رو، ساخت‌های وابسته مانند شرطی، زمانی و محدودکننده، ابزار مناسب‌تری برای تحقق اهداف ارتباطی این گونهٔ متنی محسوب می‌شوند. از منظر زبان‌شناسی نقش‌گرای نظام‌مند، این یافته نشان می‌دهد که انتخاب ساخت ناهم‌پایه در متون رسمی ـ اداری صرفا یک ویژگی نحوی نیست، بلکه بازتابی از کارکرد اجتماعی این متون است. در این گفتمان، سلسله‌مراتب میان بندها با سلسله‌مراتب میان اطلاعات حقوقی هماهنگ می‌شود؛ یعنی بند اصلی حامل حکم یا تکلیف است و بند وابسته، زمینهٔ تحقق، شرایط اجرا یا استثناهای آن را مشخص می‌کند. بنابراین، غلبهٔ ناهم‌پایگی در جملات رسمی ـ اداری را می‌توان نتیجهٔ نیاز این گونهٔ متنی به دقت، صراحت و کنترل معنایی دانست. در واقع یافته‌های این بخش نشان می‌دهد که جملات رسمی ـ اداری فارسی معیار الگویی نسبتا ثابت از سازمان‌دهی نحوی دارند: یک بند اصلی که پیام حقوقی یا اجرایی را منتقل می‌کند و یک یا چند بند وابسته که شرایط، زمان، محدودیت یا توضیح لازم برای تفسیر آن را فراهم می‌سازند. این ویژگی سبب می‌شود که ساخت جمله در متون اداری نه بر پایهٔ هم‌نشینی آزاد بندها، بلکه براساس روابط وابستگی و تنظیم سلسله‌مراتبی معنا شکل گیرد.

۵ -۳- روابط بسطی

بررسی روابط منطقی ـ معنایی در جملات رسمی ـ اداری نشان می‌دهد که بسط، اصلی‌ترین سازوکار ایجاد پیوستگی معنایی میان بندهای وابسته در این گونهٔ متنی است. در چارچوب زبان‌شناسی نقش‌گرای نظام‌مند، رابطهٔ بسط زمانی شکل می‌گیرد که یک بند، اطلاعات بند دیگر را گسترش دهد، توضیح دهد یا شرایط تحقق آن را مشخص کند. این رابطه می‌تواند در قالب‌هایی مانند شرط، زمان، علت، توضیح و افزایش تحقق یابد. در داده‌های بررسی‌شده، جملات رسمی ـ اداری عمدتا از بسط شرطی و در موارد محدود از بسط زمانی ـ موقعیتی بهره گرفته‌اند. بسامد بالای بسط شرطی در این متون با ماهیت حقوقی و اجرایی گفتمان اداری ارتباط مستقیم دارد؛ زیرا متون اداری معمولا برای تعیین وظایف، محدودیت‌ها و شرایط اجرای یک دستورالعمل تولید می‌شوند. در این ساخت‌ها، بند وابسته اغلب وضعیت یا

پیش‌شرطی را بیان می‌کند و بند اصلی، پیامد حقوقی یا اقدام الزامی مرتبط با آن وضعیت را ارائه می‌دهد. برای نمونه، در جمله «درصورت اشتغال واحد صنفی در رستهٔ صنفی تحت پوشش اتحادیهٔ دیگر، آن اتحادیه موظف است...» بند نخست شرایط تحقق حکم را مشخص می‌کند و بند دوم تکلیف قانونی را بیان می‌دارد. از سوی دیگر، بسط زمانی ـ موقعیتی نیز در برخی نمونه‌ها برای تعیین چارچوب اجرایی یک عمل یا تصمیم اداری به‌کار رفته‌است. در این نوع ساخت، رابطه میان بندها براساس ترتیب زمانی یا موقعیت وقوع رویدادها شکل می‌گیرد و به خواننده کمک می‌کند مراحل اجرای یک دستور را دقیق‌تر درک کند.

۵ -۴- روابط فرافکنانه

بررسی داده‌های مربوط به جملات رسمی ـ اداری نشان می‌دهد که روابط فرافکنانه در این گونهٔ متنی حضور ندارد. در چارچوب زبان‌شناسی نقش‌گرای نظام‌مند، فرافکنی زمانی رخ می‌دهد که یک بند، محتوای بند دیگر را به‌عنوان گفتار، اندیشه، باور یا ادراک یک کنشگر بازنمایی کند. به بیان دیگر، در ساخت‌های فرافکنانه، یک رویداد زبانی یا ذهنی با فرایندهایی مانند «گفتن»، «اعلام کردن»، «بیان کردن»، «تصمیم گرفتن» یا «اعتقاد داشتن» مطرح می‌شود و بند دوم، محتوای گفتار یا اندیشه را بازنمایی می‌کند. بااین‌حال، بررسی پیکرهٔ رسمی ـ اداری پژوهش حاضر نشان داد که هیچ نمونه‌ای از این نوع رابطه در داده‌ها مشاهده نشده‌است. نبود روابط فرافکنانه در این متون را می‌توان با ماهیت ارتباطی گفتمان اداری تبیین کرد. متون رسمی ـ اداری معمولا با هدف انتقال دستور، تعیین ضابطه، ابلاغ مقررات و ایجاد تعهد حقوقی تولید می‌شوند؛ بنابراین، تمرکز اصلی آن‌ها بر خودِ عمل یا حکم قانونی است، نه بر بازنمایی دیدگاه، گفتار یا فرایندهای ذهنی افراد. در نتیجه، ساخت‌های زبانی این متون بیشتر به سمت روابط بسطی، به‌ویژه بسط شرطی، گرایش پیدا می‌کنند؛ زیرا این روابط امکان تعیین شرایط، محدودیت‌ها و پیامدهای اجرای یک دستورالعمل را فراهم می‌سازند.

در مقایسه با متون رسانه‌ای ـ خبری که در آن‌ها نقل قول مستقیم و غیرمستقیم، گزارش اظهارات مسؤولان یا بازنمایی دیدگاه‌ها از کارکردهای رایج زبان محسوب می‌شود، متون رسمی ـ اداری معمولا گوینده یا صاحب نظر مشخصی را در ساخت جمله برجسته نمی‌کنند. حتی در مواردی که یک نهاد یا سازمان صادرکنندهٔ دستورالعمل معرفی می‌شود، هدف اصلی بیان مرجع قانونی و اعتبار اجرایی متن است، نه بازنمایی گفتار آن نهاد. بنابراین، فقدان فرافکنی در جملات رسمی ـ اداری نشان می‌دهد که این گونهٔ متنی بر انتقال مستقیم

اطلاعات حقوقی و اجرایی استوار است. ساخت نحوی این متون به گونه‌ای سازمان می‌یابد که رابطه میان حکم، شرط و پیامد را روشن سازد و از ورود عناصر ذهنی، گفتاری یا تفسیری که معمولا در روابط فرافکنانه دیده می‌شوند، پرهیز کند.

۵-۵-پیونددهنده‌ها

بررسی عناصر پیونددهنده در جملات رسمی ـ اداری نشان می‌دهد که این عناصر نقش اساسی در سازمان‌دهی روابط میان بندها و تعیین نوع وابستگی نحوی و معنایی آن‌ها دارند. در چارچوب زبان‌شناسی نقش‌گرای نظام‌مند، پیونددهنده‌ها صرفا عناصر دستوری برای اتصال ظاهری بندها نیستند، بلکه ابزارهایی برای بازنمایی رابطهٔ منطقی میان رویدادها و تنظیم ساخت اطلاعات در متن محسوب می‌شوند. در داده‌های بررسی‌شده، پیونددهنده‌های به‌کاررفته عمدتا در خدمت ایجاد روابط ناهم‌پایه و به‌ویژه بسط شرطی قرار گرفته‌اند. در میان عناصر پیوندی موجود در جملات رسمی ـ اداری، «هرگاه» و «چنانچه» بیشترین برجستگی را داشته‌اند. این پیونددهنده‌ها معمولا آغازگر بندهای وابستهٔ شرطی هستند و شرایطی را مطرح می‌کنند که تحقق آن، اجرای حکم یا تکلیف بیان‌شده در بند اصلی را امکان‌پذیر می‌سازد. برای نمونه، در ساخت‌هایی مانند «چنانچه واحد صنفی ... اقدام نماید» یا «هرگاه شخصی ... مرتکب شود»، بند وابسته نقش تعیین‌کنندهٔ شرایط قانونی را بر عهده دارد و بند اصلی پیامد حقوقی یا اجرایی آن شرایط را بیان می‌کند. کارکرد این پیونددهنده‌ها با ویژگی‌های گفتمان رسمی ـ اداری هماهنگ است؛ زیرا این گونهٔ متنی نیازمند بیان دقیق حدود، استثناها و شرایط اجرای مقررات است. استفاده از پیونددهنده‌های شرطی به نویسنده امکان می‌دهد تا رابطه میان یک وضعیت احتمالی و نتیجه قانونی آن را به‌صورت روشن و بدون ابهام ارائه کند. از سوی دیگر، در جملات رسمی ـ اداری، پیونددهنده‌هایی که معمولا برای بیان تقابل، توضیح، نقل گفتار یا افزودن اطلاعات مستقل به‌کار می‌روند، حضور محدودی دارند. این مسأله با نبود روابط هم‌پایگی گسترده و فقدان روابط فرافکنانه در این گونهٔ متنی هماهنگ است؛ زیرا هدف اصلی این متون، بازنمایی دیدگاه‌ها یا ایجاد تعامل گفتاری نیست، بلکه انتقال مقررات و تعیین الزامات اجرایی است. یافته‌ها نشان می‌دهد که نظام پیونددهی در جملات رسمی ـ اداری فارسی معیار، بازتاب‌دهندهٔ ساختار سلسله‌مراتبی این گفتمان است. پیونددهنده‌های شرطی با ایجاد وابستگی میان بندها، امکان تنظیم دقیق رابطه میان شرط، حکم و پیامد را فراهم و به انسجام حقوقی و معنایی متن کمک می‌کنند.

جدول ۱- توزیع روابط وابستگی و هم‌پایگی میان بندهای در جملات رسمی ـ اداری

نوع رابطه روابط وابستگی و هم‌پایگی میان بندهای	تعداد جملات	درصد
ناهم‌پایگی	۵۰	٪۱۰۰
هم‌پایگی	۰	٪۰
جمع	۵۰	٪۱۰۰

جدول ۲- توزیع روابط منطقی ـ معنایی در جملات رسمی ـ اداری

نوع رابطه منطقی ـ معنایی	تعداد جملات	درصد
بسط شرطی	۴۵	٪۹۰
بسط زمانی ـ موقعیتی	۵	٪۱۰
فرافکنی	۰	٪۰
جمع	۵۰	٪۱۰۰

جدول ۳- توزیع پیونددهنده‌های پرکاربرد در جملات رسمی ـ اداری

پیونددهنده	کارکرد معنایی	تعداد تقریبی	درصد
در صورت	شرط	۲۰	٪۴۰
چنانچه	شرط	۱۲	٪۲۴
هرگاه	شرط	۸	٪۱۶
پس از آنکه / هنگامی‌که	زمان ـ موقعیت	۵	٪۱۰
که	توضیحی/تکمیلی	۳	٪۶
سایر پیونددهنده‌ها	متنوع	۲	٪۴
جمع	—	۵۰	٪۱۰۰

جدول ۴- خلاصه نهایی روابط نحوی و معنایی در پیکرهٔ رسمی ـ اداری

مؤلفه تحلیلی	نتیجه مشاهده‌شده
نظام روابط وابستگی و هم‌پایگی میان بندها غالب	ناهم‌پایگی
میزان حضور ناهم‌پایگی	٪۱۰۰
رابطهٔ منطقی غالب	بسط شرطی
میزان بسط شرطی	٪۹۰

٪۱۰	بسط زمانی ـ موقعیتی
مشاهده نشد	فرافکنی
در صورت، چنانچه، هرگاه	پیونددهندهٔ غالب
وابستگی سلسله‌مراتبی بندها و بیان شرایط اجرای حکم	ویژگی اصلی ساخت جمله

ب ـ جملات رسانه‌ای ـ خبری

۱ـ «*نتایج تحلیل جدید نشان داد که هوش مصنوعی در حال حاضر به‌جای کاهش تورم آمریکا، به افزایش آن کمک می‌کند*» (*ایسنا، «هوش مصنوعی چگونه به تورم آمریکا دامن می‌زند؟»*، ۲۲ تیر ۱۴۰۵). ساخت جمله: ناهم‌پایگی ـ فرافکنی گزارشی

۲ـ «*به نظر می‌رسد عبارت «ذوق‌مرگ شدن» واقعی باشد، اگرچه بسیار نادر است*» (ایسنا، «ذوق‌مرگ شدن حقیقت دارد!»، تیر ۱۴۰۵). ساخت جمله: ناهم‌پایگی ـ بسط امتیازی.

۳ـ «*وجود چنین سامانه‌هایی فقط برای تولید دانش مفید نیست؛ بلکه به شکل‌گیری اعتماد عمومی نیز کمک می‌کند*» (خبرگزاری مهر، «آنچه در شبکه‌های اجتماعی می‌بینیم، همهٔ واقعیت نیست»، ۲۷ خرداد ۱۴۰۵). ساخت جمله: هم‌پایگی ـ بسط افزایشی و تقابلی

۴ـ «لحن خبرها نباید تندوتیز باشد، زیرا موجب اختلافات و اثرات منفی می‌شود» (خبرگزاری مهر، «انتقاد رسانه‌ها دلسوزانه باشد؛ باید به فکر حل مشکلات بود»، ۲۵ مرداد ۱۴۰۱).
ساخت جمله: ناهم‌پایگی ـ بسط علّی

۵ـ «*وزارت خارجه چین اعلام کرد که گزارش‌های مربوط به هماهنگی چین و روسیه قبل از حمله روسیه به اوکراین اخبار جعلی است*» (ایسنا، «چین گزارش نیویورک‌تایمز را خبر جعلی خواند»، ۱۲ اسفند ۱۴۰۰). ساخت جمله: ناهم‌پایگی ـ فرافکنی گفتاری

۶ـ «*به‌طورقطع شگفتی‌هایی نیز وجود خواهد داشت، اگرچه به‌احتمال‌زیاد باید تا پاییز منتظر بمانیم*» (ایسنا، «در رویداد هفته آینده گوگل منتظر چه باشیم؟»، ۱۹ اردیبهشت ۱۴۰۳).
ساخت جمله: ناهم‌پایگی ـ بسط امتیازی

۷ـ «*اوضاع در لبنان واقعا در حال بهبود است، اگرچه سرعت آن کمی کند شده‌است و ما باید به مدیریت این موضوع ادامه دهیم*» (ایسنا، «اظهارات ونس پیش از عزیمت به سوئیس»، ۳۱ خرداد ۱۴۰۵). ساخت جمله: ترکیبی؛ ناهم‌پایگی امتیازی و هم‌پایگی افزایشی

۸ـ «*بااین‌حال، رسانه آمریکایی تأکید می‌کند که ظاهر ماجرا می‌تواند گمراه‌کننده باشد*» (*ایسنا، «فارن پالسی: ائتلاف آمریکا و اسرائیل وارد مسیر افول شده‌است*، ۲۶ خرداد ۱۴۰۵). ساخت جمله: ناهم‌پایگی ـ فرافکنی گفتاری

۹ـ «*اگر قانون مبهم باشد، هرکس برداشت خود را دارد؛ درحالی‌که وقتی قانون روشن و واضح است، اختلاف برداشت‌ها کمتر پیش خواهد آمد*» (خبرگزاری تسنیم، «قانون مبهم، برداشت‌ها را وارونه می‌کند»، ۱۷ فروردین ۱۳۹۲). ساخت جمله: ترکیبی؛ بسط شرطی، تقابلی و زمانی

۱۰ـ «*اگر تعطیلی در نظر گرفته نشود، در دو هفته آینده تعداد مبتلایان و مرگ‌ومیر کرونا دو برابر خواهد شد*» (خبرگزاری مهر، «در انتظار شنبه، اول آذر»، آبان ۱۳۹۹). ساخت جمله: ناهم‌پایگی ـ بسط شرطی

۵ -۶-تحلیل روابط روابط وابستگی و هم‌پایگی میان بندهای در جملات رسانه‌ای ـ خبری

بررسی روابط روابط وابستگی و هم‌پایگی میان بندهای در جملات رسانه‌ای ـ خبری نشان می‌دهد که این گونهٔ متنی، برخلاف متون رسمی ـ اداری، الگوی متنوع‌تری در سازمان‌دهی بندها دارد. در چارچوب زبان‌شناسی نقش‌گرای نظام‌مند، نظام روابط وابستگی و هم‌پایگی میان بندها به چگونگی ارتباط وابستگی میان بندها اشاره دارد و شامل دو الگوی اصلی هم‌پایگی و ناهم‌پایگی است. در هم‌پایگی، بندها از نظر جایگاه دستوری استقلال نسبی دارند، درحالی‌که در ناهم‌پایگی، یکی از بندها نقش اصلی و بند دیگر نقش وابسته ایفا می‌کند. داده‌های جملات رسانه‌ای ـ خبری نشان می‌دهد که ناهم‌پایگی همچنان پرتکرارترین رابطهٔ روابط وابستگی و هم‌پایگی میان بندهای در این گونهٔ متنی است؛ زیرا بسیاری از ساخت‌های خبری برای بیان علت، شرط، زمان، توضیح یا گزارش یک رویداد از بندهای وابسته استفاده می‌کنند. بااین‌حال، برخلاف جملات رسمی ـ اداری، هم‌پایگی نیز در این داده‌ها حضور قابل توجهی دارد. این امر با ماهیت اطلاع‌رسانی رسانه‌ای ارتباط دارد؛ زیرا متن خبری معمولا مجموعه‌ای از رویدادها، اطلاعات و کنش‌های مرتبط را در کنار یکدیگر قرار می‌دهد و برای ایجاد پیوستگی روایی از بندهای هم‌سطح نیز بهره می‌گیرد.

در ساخت‌های هم‌پایه، بندها معمولا از طریق پیونددهنده‌هایی مانند «و»، «اما»، «ولی» و «بلکه» به یکدیگر متصل می‌شوند و هر بند می‌تواند بخشی مستقل از اطلاعات خبری ارائه کند. برای نمونه، در گزارش‌های خبری ممکن است یک رویداد اصلی بیان شود و سپس رویداد یا اطلاعات تکمیلی دیگری با همان سطح اهمیت به آن افزوده شود. این ویژگی باعث

می‌شود ساخت خبری انعطاف بیشتری در مقایسه با ساخت حقوقی ـ اداری داشته باشد. از سوی دیگر، حضور ناهم‌پایگی در متون خبری نیز نقش مهمی در سازمان‌دهی اطلاعات دارد. بندهای وابسته معمولا برای ارائهٔ جزئیات بیشتر دربارهٔ رویداد، بیان علت وقوع حادثه، تعیین زمان رخداد یا معرفی شرایط مرتبط با خبر به‌کار می‌روند. بنابراین، ناهم‌پایگی در این گونهٔ متنی نه برای ایجاد الزام، بلکه برای تکمیل و گسترش اطلاعات خبری عمل می‌کند. یافته‌ها نشان می‌دهد که جملات رسانه‌ای ـ خبری از نظر روابط وابستگی و هم‌پایگی میان بندهای میان دو گرایش حرکت می‌کنند: از یک سو، ناهم‌پایگی برای توضیح و گسترش رویدادها، و از سوی دیگر، هم‌پایگی برای پیوند دادن اطلاعات هم‌ارز خبری. این تنوع ساختاری بازتاب‌دهندهٔ ماهیت چندلایه گفتمان رسانه‌ای است که هم به گزارش رویداد و هم به تبیین روابط میان عناصر خبر نیاز دارد.

۵ -۷- روابط بسطی

بررسی روابط منطقی ـ معنایی در جملات رسانه‌ای ـ خبری نشان می‌دهد که بسط یکی از مهم‌ترین شیوه‌های سازمان‌دهی اطلاعات و ایجاد پیوستگی میان بندها در این گونهٔ متنی است. در چارچوب زبان‌شناسی نقش‌گرای نظام‌مند، رابطه بسط زمانی شکل می‌گیرد که یک بند، اطلاعات بند دیگر را گسترش دهد، توضیح دهد یا جنبه‌ای تازه از یک رویداد را به آن بیفزاید. برخلاف متون رسمی ـ اداری که بسط عمدتا در قالب شرط و برای تعیین شرایط اجرای یک حکم ظاهر می‌شود، در متون رسانه‌ای ـ خبری روابط بسطی تنوع معنایی بیشتری دارند. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که در جملات رسانه‌ای ـ خبری، روابط بسطی در قالب‌های مختلفی مانند امتیازی، علّی، شرطی، تقابلی، افزایشی و زمانی تحقق یافته‌اند. این تنوع با ماهیت گفتمان خبری هماهنگ است؛ زیرا هدف متن خبری تنها انتقال یک گزاره اصلی نیست، بلکه ارائه تصویری کامل‌تر از یک رویداد از طریق افزودن اطلاعات زمینه‌ای، بیان علت‌ها، اشاره به پیامدها و ایجاد ارتباط میان بخش‌های مختلف خبر است.

در میان روابط بسطی موجود، رابطهٔ علّی نقش مهمی در تبیین رویدادهای خبری دارد؛ زیرا خبرها معمولا علاوه‌بر بیان وقوع یک حادثه یا وضعیت، به چرایی و عوامل شکل‌گیری آن نیز توجه می‌کنند. همچنین بسط زمانی در این متون برای مشخص کردن زمان وقوع رویدادها و تنظیم توالی اطلاعات خبری به‌کار می‌رود. روابط تقابلی و امتیازی نیز امکان ارائهٔ دو دیدگاه، دو وضعیت متفاوت یا بیان محدودیت‌های یک گزاره را فراهم می‌کنند و از

ویژگی‌های رایج گزارش‌های خبری تحلیلی به شمار می‌آیند. رابطهٔ افزایشی نیز در جملات رسانه‌ای ـ خبری برای افزودن اطلاعات جدید به خبر اولیه کاربرد دارد. در این ساخت‌ها، بند دوم معمولا رویداد، جزئیات یا دادهٔ تکمیلی تازه‌ای را به بند نخست اضافه می‌کند و موجب گسترش دامنهٔ اطلاعات ارائه‌شده می‌شود. از سوی دیگر، روابط شرطی نیز در برخی نمونه‌ها برای بیان وضعیت‌های احتمالی یا شرایط مرتبط با یک رویداد خبری به‌کار رفته‌اند. نتیجتا روابط بسطی در جملات رسانه‌ای ـ خبری برخلاف الگوی نسبتا محدود و هدفمند متون اداری، کارکردی چندگانه دارند. این روابط نه‌تنها به انسجام نحوی جمله کمک می‌کنند، بلکه امکان گزارش دقیق‌تر، تبیین علّی رویدادها، مقایسه وضعیت‌ها و ارائهٔ اطلاعات چندلایه را برای گفتمان خبری فراهم می‌سازند.

۵ -۸- روابط فرافکنانه

بررسی روابط منطقی ـ معنایی در جملات رسانه‌ای ـ خبری نشان می‌دهد که فرافکنی از ویژگی‌های مهم این گونهٔ متنی است. در چارچوب زبان‌شناسی نقش‌گرای نظام‌مند، فرافکنی زمانی رخ می‌دهد که یک بند، محتوای بند دیگر را به‌عنوان گفتار، اندیشه، باور یا ادراک یک کنشگر بازنمایی کند. در این ساخت، برخلاف روابط بسطی که در آن‌ها یک بند اطلاعات بند دیگر را توسعه می‌دهد، بند دوم به‌عنوان محتوای یک فرایند گفتاری یا ذهنی مطرح می‌شود و از طریق آن، دیدگاه یا گفته یک فرد، سازمان یا منبع خبری در متن بازتاب می‌یابد. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که در جملات رسانه‌ای ـ خبری، سه نمونه دارای روابط فرافکنانه گزارشی یا گفتاری بوده‌اند. حضور این نوع رابطه با ماهیت اطلاع‌رسانی رسانه‌ها ارتباط مستقیم دارد؛ زیرا خبرها معمولا تنها به بیان یک رویداد اکتفا نمی‌کنند، بلکه برای افزایش اعتبار، ارائهٔ دیدگاه‌های مختلف و نسبت دادن اطلاعات به منابع مشخص، از ساخت‌های فرافکنانه استفاده می‌کنند. در ساخت‌های فرافکنانهٔ خبری، معمولا یک بند اصلی شامل فرایندهای گفتاری مانند «اعلام کرد»، «گفت»، «بیان کرد»، «تأکید کرد» یا «هشدار داد» است و بند پس از آن، محتوای گفته یا اعلام‌شده را بازنمایی می‌کند. به این ترتیب، رسانه می‌تواند میان رویداد گزارش‌شده و منبع ارائه‌کنندهٔ اطلاعات ارتباط برقرار کند. این ویژگی سبب می‌شود که مسؤولیت اطلاعات در متن مشخص‌تر شود و مخاطب بتواند میان گزارش مستقیم خبرنگار و دیدگاه منبع خبری تمایز قائل شود. حضور فرافکنی در متون رسانه‌ای ـ خبری همچنین نشان‌دهندهٔ نقش مهم فرانقش بینافردی زبان در این گونهٔ متنی است؛ زیرا رسانه از طریق بازنمایی گفتار دیگران، روابط میان گوینده، منبع خبر و مخاطب را

تنظیم می‌کند. در مقابل، در جملات رسمی ـ اداری چنین ساخت‌هایی مشاهده نمی‌شود؛ زیرا این متون بیشتر بر بیان حکم، مقررات و الزامات اجرایی تمرکز دارند و معمولا نیازی به بازنمایی گفتار یا اندیشه اشخاص ندارند.

۵ -۹- پیونددهنده‌ها

بررسی پیونددهنده‌ها در جملات رسانه‌ای ـ خبری نشان می‌دهد که عناصر پیوندی در این گونهٔ متنی نقش مهمی در ایجاد انسجام، سازمان‌دهی اطلاعات و تعیین نوع رابطه میان بندها دارند. در چارچوب زبان‌شناسی نقش‌گرای نظام‌مند، پیونددهنده‌ها تنها ابزارهای نحوی برای اتصال بندها نیستند، بلکه نشان‌دهندهٔ نوع رابطه منطقی ـ معنایی میان گزاره‌ها و بازتاب‌دهندهٔ اهداف ارتباطی متن محسوب می‌شوند. داده‌های پژوهش نشان می‌دهد که در جملات رسانه‌ای ـ خبری، دامنهٔ پیونددهنده‌ها نسبت به متون رسمی ـ اداری متنوع‌تر است. در این گونهٔ متنی، عناصر پیوندی برای بیان روابط مختلفی مانند علت، تقابل، امتیاز، توضیح، شرط، افزایش و فرافکنی به‌کار می‌روند. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که پیونددهنده‌های «اگرچه»، «که»، «زیرا» و «بلکه» در متون رسانه‌ای ـ خبری برجستگی بیشتری داشته‌اند. پیونددهندهٔ «که» در این داده‌ها انعطاف معنایی بالایی دارد و می‌تواند در ساخت‌های مختلف، ازجمله معرفی محتوای گزارش‌شده، توضیح یک گزاره یا تکمیل معنای بند اصلی به‌کار رود. این ویژگی با ماهیت خبری متن ارتباط دارد؛ زیرا خبرها غالبا نیازمند ارائهٔ اطلاعات تکمیلی، معرفی دیدگاه منابع و گسترش محتوای گزارش هستند. همچنین پیونددهنده‌هایی مانند «زیرا» و «بلکه» نقش مهمی در ایجاد روابط منطقی میان بخش‌های مختلف خبر دارند. «زیرا» معمولا برای ارائهٔ علت یک رویداد یا توضیح چرایی یک وضعیت به‌کار می‌رود، درحالی‌که «بلکه» برای اصلاح، تقابل یا افزودن اطلاعات جدید به گزاره پیشین کاربرد دارد. از سوی دیگر، «اگرچه» با ایجاد رابطهٔ امتیازی، امکان بیان هم‌زمان دو وضعیت متفاوت یا ارائهٔ محدودیت نسبت‌به یک گزارهٔ خبری را فراهم می‌کند. در مقایسه با جملات رسمی ـ اداری که پیونددهنده‌های شرطی مانند «در صورت»، «چنانچه» و «هرگاه» نقش غالب دارند، در جملات رسانه‌ای ـ خبری شبکهٔ پیوندی گسترده‌تری مشاهده می‌شود. این تفاوت نشان می‌دهد که انتخاب پیونددهنده‌ها با هدف ارتباطی هر گونهٔ متنی هماهنگ است؛ متن اداری برای تعیین شرایط و الزامات به پیوندهای شرطی گرایش دارد، درحالی‌که متن خبری برای

گزارش، تبیین، مقایسه و انتقال دیدگاه‌ها از مجموعه متنوع‌تری از پیونددهنده‌ها استفاده می‌کند.

جدول ۵- توزیع روابط وابستگی و هم‌پایگی میان بندها در جملات رسانه‌ای ـ خبری

درصد	تعداد جملات	نوع رابطهٔ روابط وابستگی و هم‌پایگی میان بندهای
٪۶۰	۳۰	ناهم‌پایگی
٪۲۴	۱۲	هم‌پایگی
٪۱۶	۸	ساخت‌های ترکیبی (هم‌پایگی + ناهم‌پایگی)
٪۱۰۰	۵۰	جمع

جدول ۶- توزیع روابط منطقی ـ معنایی بسطی در جملات رسانه‌ای ـ خبری

درصد	تعداد جملات	نوع رابطهٔ بسطی
٪۱۶	۸	بسط علّی
٪۱۴	۷	بسط افزایشی
٪۱۲	۶	بسط زمانی
٪۱۰	۵	بسط تقابلی
٪۸	۴	بسط امتیازی
٪۴	۲	بسط شرطی
٪۳۶	۱۸	فاقد رابطهٔ بسطی
٪۱۰۰	۵۰	جمع

جدول ۷- توزیع روابط فرافکنانه در جملات رسانه‌ای ـ خبری

درصد	تعداد جملات	نوع رابطه فرافکنانه
٪۶	۳	فرافکنی گزارشی
٪۴	۲	فرافکنی گفتاری
٪۰	۰	فرافکنی ذهنی
٪۹۰	۴۵	فاقد فرافکنی
٪۱۰۰	۵۰	جمع

جدول ۸- بسامد پیونددهنده‌های اصلی در جملات رسانه‌ای ـ خبری

درصد	تعداد	کارکرد	پیونددهنده
٪۲۰	۱۰	توضیحی / فرافکنانه / تکمیلی	که

زیرا	علّی	۸	٪۱۶
اما / ولی	تقابلی	۷	٪۱۴
بلکه	اصلاحی/ تقابلی	۶	٪۱۲
اگرچه	امتیازی	۵	٪۱۰
و	افزایشی / هم‌پایه	۸	٪۱۶
اگر/ چنانچه	شرطی	۳	٪۶
سایر پیونددهنده‌ها	متنوع	۳	٪۶
جمع	—	۵۰	٪۱۰۰

جدول ۹- خلاصه یافته‌های جملات رسانه‌ای ـ خبری

نتیجه	مؤلفهٔ تحلیلی
ناهم‌پایگی	رابطهٔ روابط وابستگی و هم‌پایگی میان بندهای غالب
٪۶۰	میزان ناهم‌پایگی
٪۲۴	حضور هم‌پایگی
٪۱۶	ساخت ترکیبی
بسط علّی و افزایشی	رابطهٔ منطقی غالب
حضور محدود ٪۱۰	فرافکنی
که، زیرا، بلکه، اگرچه	پیونددهنده‌های شاخص
تنوع روابط برای گزارش، تبیین و بازنمایی دیدگاه‌ها	ویژگی اصلی

۵ -۱۰- مقایسهٔ گونه‌های متنی

مقایسهٔ جملات پیچیده در دو گونهٔ متنی رسمی ـ اداری و رسانه‌ای ـ خبری نشان می‌دهد که ساخت نحوی و روابط منطقی ـ معنایی بندها به‌طور مستقیم تحت تأثیر هدف ارتباطی و ویژگی‌های گفتمانی هر گونهٔ متنی قرار دارد. اگرچه هر دو گونه از ظرفیت جمله‌های پیچیده فارسی معیار برای سازمان‌دهی اطلاعات بهره می‌گیرند، نوع رابطه میان بندها و شیوهٔ پیوند آن‌ها با یکدیگر تفاوت‌های معناداری دارد. در سطح نظام روابط وابستگی و هم‌پایگی میان بندها، هر دو گونهٔ متنی گرایش قابل‌توجهی به ناهم‌پایگی نشان می‌دهند، اما کارکرد این رابطه در آن‌ها یکسان نیست. در متون رسمی ـ اداری، ناهم‌پایگی الگوی غالب و تقریبا ثابت

سازمان‌دهی بندهاست. در این گونه، بند وابسته معمولا شرایط، محدودیت‌ها یا موقعیت اجرای یک حکم را مشخص می‌کند و بند اصلی، تکلیف، الزام یا نتیجهٔ حقوقی را ارائه می‌دهد. بنابراین، ناهم‌پایگی در متن اداری بازتاب‌دهندهٔ ساختار سلسله‌مراتبی و الزام‌آور گفتمان قانونی است.

در مقابل، در متون رسانه‌ای ـ خبری، اگرچه ناهم‌پایگی همچنان حضور پررنگی دارد، اما هم‌پایگی و ساخت‌های ترکیبی نیز مشاهده می‌شود. این تفاوت ناشی از ماهیت اطلاع‌رسانی رسانه‌ای است؛ زیرا متن خبری علاوه‌بر بیان یک رویداد اصلی، نیازمند افزودن اطلاعات مرتبط، بیان دیدگاه‌ها، گزارش اظهارات و ایجاد ارتباط میان چند رویداد هم‌زمان است. ازاین‌رو، بندها در این گونه متنی می‌توانند هم در رابطهٔ وابسته با یکدیگر قرار گیرند و هم به‌صورت هم‌سطح، اطلاعات مختلف را در کنار هم ارائه کنند. از نظر روابط منطقی ـ معنایی نیز تفاوت میان دو گونه آشکار است. در جملات رسمی ـ اداری، بسط شرطی بیشترین بسامد را دارد و پیوندهای شرطی برای تعیین شرایط اجرای مقررات و مشخص کردن پیامدهای حقوقی به‌کار می‌روند. در مقابل، جملات رسانه‌ای ـ خبری از مجموعه متنوع‌تری از روابط بسطی مانند علّی، افزایشی، زمانی، تقابلی و امتیازی استفاده می‌کنند. این تنوع نشان‌دهندهٔ نیاز گفتمان خبری به توضیح رویدادها، ارائهٔ زمینه، بیان علت‌ها و ایجاد ارتباط میان عناصر مختلف خبر است.

تفاوت مهم دیگر میان دو گونهٔ متنی، مربوط به روابط فرافکنانه است. در جملات رسمی ـ اداری، فرافکنی مشاهده نمی‌شود؛ زیرا هدف اصلی این متون انتقال مستقیم مقررات، دستورها و الزامات اجرایی است و معمولا بازنمایی گفتار یا اندیشه اشخاص در آن‌ها جایگاه محوری ندارد. در مقابل، در متون رسانه‌ای ـ خبری، روابط فرافکنانه برای بازنمایی اظهارات مسؤولان، کارشناسان یا منابع خبری به‌کار می‌روند و نقش مهمی در اعتباربخشی به اطلاعات و مشخص کردن منبع خبر ایفا می‌کنند. در سطح پیونددهنده‌ها نیز تفاوت میان دو گونه قابل مشاهده است. در متون رسمی ـ اداری، پیونددهنده‌های شرطی مانند «در صورت»، «چنانچه» و «هرگاه» برجستگی بیشتری دارند؛ زیرا این عناصر امکان بیان دقیق شرایط و الزامات قانونی را فراهم می‌کنند. در متون رسانه‌ای ـ خبری، پیونددهنده‌هایی مانند «که»، «زیرا»، «اگرچه» و «بلکه» حضور بیشتری دارند و روابط متنوع‌تری از جمله توضیح، علت، تقابل و فرافکنی را ایجاد می‌کنند. درحقیقت مقایسه دو گونهٔ متنی نشان می‌دهد که جملهٔ پیچیده در فارسی

معیار ساختی صرفا نحوی نیست، بلکه ابزاری برای تحقق اهداف گفتمانی است. متن رسمی ـ اداری با گرایش به ناهم‌پایگی، بسط شرطی و پیوندهای محدودتر، در جهت ایجاد دقت، الزام و کنترل معنایی حرکت می‌کند؛ درحالی‌که متن رسانه‌ای ـ خبری با بهره‌گیری از تنوع بیشتر در روابط روابط وابستگی و هم‌پایگی میان بندهای، بسطی و فرافکنانه، امکان گزارش، تبیین، ارزیابی و بازنمایی دیدگاه‌های مختلف را فراهم می‌سازد. بنابراین، تفاوت میان این دو گونه را می‌توان حاصل تعامل میان ساخت نحوی، معنای منطقی و بافت اجتماعی تولید متن دانست.

جدول ۱۰- کدگذاری مقایسه‌ای روابط نحوی و منطقی ـ معنایی در دو گونهٔ متنی رسمی ـ اداری و رسانه‌ای ـ خبری[۴]

تفسیر کارکردی	رسانه‌ای ـ خبری (MN)	رسمی ـ اداری (RA)	کد	مؤلفهٔ تحلیلی
هر دو گونه از وابستگی بندها استفاده می‌کنند، اما در اداری برای الزام و در خبری برای گسترش اطلاعات	ناهم‌پایگی غالب همراه با تنوع بیشتر	ناهم‌پایگی غالب	T1	نظام روابط وابستگی و هم‌پایگی میان بندها
در متن خبری، بندهای هم‌سطح برای افزودن رویدادها و اطلاعات موازی به‌کار می‌روند	حضور قابل توجه	بسیار محدود / مشاهده نشد	T2	هم‌پایگی
متن خبری به دلیل چندلایه بودن اطلاعات، ساخت‌های پیچیده‌تر ایجاد می‌کند	مشاهده شد	مشاهده نشد	T3	ساخت ترکیبی
در متن اداری برای بیان شرایط اجرای قانون و مقررات استفاده می‌شود	حضور محدود	غالب‌ترین رابطهٔ منطقی	E1	بسط شرطی
در خبر برای تعیین زمان وقوع رویداد و تنظیم توالی اطلاعات کاربرد دارد	حضور بیشتر	محدود	E2	بسط زمانی ـ موقعیتی
در خبر برای پاسخ به چرایی رویدادها و ارائهٔ تحلیل به‌کار می‌رود	پرکاربرد	کم یا فاقد بسامد بالا	E3	بسط علّی
برای افزودن اطلاعات تکمیلی و توسعهٔ خبر استفاده می‌شود	پرکاربرد	محدود	E4	بسط افزایشی

بازتاب‌دهندهٔ ارائهٔ دیدگاه‌ها و مقایسهٔ وضعیت‌ها در متن خبری است	برجسته‌تر	کم‌رنگ	E5	بسط تقابلی/امتیازی
متن خبری برای نقل قول و نسبت دادن اطلاعات به منابع از فرافکنی بهره می‌گیرد	حضور محدود	مشاهده نشد	P1	فرافکنی
بازنمایی سخنان مسؤولان، کارشناسان و منابع خبری	مشاهده شد	صفر	P2	فرافکنی گزارشی
نشان‌دهندهٔ ماهیت شرط‌محور متن اداری	محدود	در صورت، چنانچه، هرگاه	C1	پیونددهنده‌های شرطی
ایجاد رابطهٔ علت و معلولی در گزارش‌های خبری	زیرا، چون، به دلیل اینکه	محدود	C2	پیونددهنده‌های علّی
گسترش اطلاعات و تکمیل محتوای خبر	که	محدود	C3	پیونددهنده‌های توضیحی
نمایش تضاد، اصلاح یا دیدگاه‌های متفاوت	اما، بلکه، اگرچه	کم	C4	پیونددهنده‌های تقابلی
تفاوت ساخت جمله ناشی از تفاوت کارکرد اجتماعی دو گونه‌است	اطلاع‌رسانی، گزارش، تبیین و بازنمایی دیدگاه‌ها	تنظیم مقررات، ایجاد الزام، تعیین تکلیف	F1	هدف ارتباطی

جدول ۱۱- ماتریس کدگذاری نهایی گونه‌های متنی

ویژگی گفتمانی	الگوی پیونددهی غالب	فرافکنی	رابطهٔ منطقی غالب	روابط وابستگی و هم‌پایگی میان بندها غالب	نوع متن	کد گونه
الزام، قانون‌مندی، دقت اجرایی	C1: شرطی	P0: ندارد	E1: بسط شرطی	T1: ناهم‌پایگی	رسمی ـ اداری	**RA**
اطلاع‌رسانی، تبیین، منبع‌دهی	C2+C3+C4	P1: گزارشی/گفتاری	E3+E4: علّی و افزایشی	T1+T2: ناهم‌پایگی و هم‌پایگی	رسانه‌ای ـ خبری	**MN**

جدول ۱۲- مدل تحلیلی تفاوت دو گونهٔ متنی

رسانه‌ای ـ خبری (MN)	رسمی ـ اداری (RA)	سطح تحلیل
سازمان‌دهی متنوع و چندلایهٔ بندها	وابستگی سلسله‌مراتبی بندها	سطح نحوی
رویداد ⟵ توضیح ⟵ علت ⟵ دیدگاه	شرط ⟵ حکم ⟵ پیامد	سطح معنایی
ارائهٔ جزئیات و تکمیل خبر	تعیین شرایط اجرای مقررات	نقش بند وابسته
اطلاع‌رسان، تفسیری و چندمنبعی	رسمی، غیرشخصی، الزام‌آور	رابطهٔ نویسنده و مخاطب
توسعهٔ معنا و افزایش اطلاعات	کنترل معنا و کاهش ابهام	الگوی غالب جملهٔ پیچیده

۶- نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر با هدف بررسی ساختارهای نحوی جملات پیچیدهٔ فارسی معیار در دو گونهٔ متنی رسمی ـ اداری و رسانه‌ای ـ خبری، براساس چارچوب زبان‌شناسی نقش‌گرای نظام‌مند انجام شد. تمرکز اصلی پژوهش بر تحلیل هم‌زمان نظام روابط وابستگی و هم‌پایگی میان بندها (هم‌پایگی و ناهم‌پایگی) و روابط منطقی ـ معنایی (بسط و فرافکنی) میان بندهای تشکیل‌دهندهٔ جملات پیچیده بود. نتایج به‌دست‌آمده نشان داد که سازمان نحوی جمله‌های پیچیده در فارسی معیار صرفا تابع ساختار دستوری نیست، بلکه با هدف ارتباطی، نوع متن و شرایط گفتمانی تولید آن ارتباط مستقیم دارد. بررسی جملات رسمی ـ اداری نشان داد که این گونهٔ متنی به‌طور غالب بر روابط ناهم‌پایه استوار است. در این ساخت‌ها، بند وابسته معمولا نقش تعیین شرایط، محدودیت‌ها یا موقعیت اجرای یک حکم را دارد و بند اصلی، نتیجه، تکلیف یا الزام قانونی را بیان می‌کند. غلبهٔ بسط شرطی در این متون نیز مؤید همین ویژگی است؛ زیرا متن‌های اداری برای تنظیم روابط حقوقی و اجرایی، نیازمند بیان دقیق شرایط تحقق یک دستورالعمل هستند. بنابراین، ساخت نحوی این جملات بازتابی از ماهیت الزام‌آور و سلسله‌مراتبی گفتمان اداری است.

در مقابل، تحلیل جملات رسانه‌ای ـ خبری نشان داد که این گونهٔ متنی انعطاف و تنوع بیشتری در سازمان‌دهی بندها دارد. اگرچه ناهم‌پایگی همچنان یکی از روابط غالب در این متون محسوب می‌شود، حضور هم‌پایگی و ساخت‌های ترکیبی نشان می‌دهد که گفتمان خبری برای انتقال اطلاعات چندلایه، به ابزارهای نحوی متنوع‌تری نیاز دارد. روابط بسطی در این گونهٔ متنی نیز دامنهٔ گسترده‌تری دارند و شامل روابط علّی، افزایشی، زمانی، تقابلی و امتیازی می‌شوند. این تنوع نشان می‌دهد که متن خبری علاوه‌بر گزارش یک رویداد، به

تبیین علت‌ها، ارائهٔ زمینه، مقایسهٔ دیدگاه‌ها و گسترش اطلاعات نیز می‌پردازد. یکی از تفاوت‌های مهم میان دو گونهٔ متنی، در حضور روابط فرافکنانه آشکار شد. در جملات رسمی ـ اداری، به دلیل تمرکز بر بیان مقررات و الزامات، فرافکنی مشاهده نشد؛ اما در جملات رسانه‌ای ـ خبری، فرافکنی گزارشی و گفتاری برای بازنمایی سخنان منابع خبری، مسؤولان و کنشگران اجتماعی به‌کار رفته‌است. این تفاوت نشان می‌دهد که زبان رسانه علاوه‌بر انتقال اطلاعات، وظیفه بازنمایی صداها و دیدگاه‌های مختلف را نیز بر عهده دارد. درواقع یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که انتخاب ساخت‌های نحوی در فارسی معیار امری تصادفی نیست، بلکه نتیجهٔ تعامل میان ساخت زبان و کارکرد اجتماعی متن است. متون رسمی ـ اداری با گرایش به وابستگی نحوی، بسط شرطی و پیونددهنده‌های محدودتر، در جهت ایجاد دقت، الزام و کنترل معنا حرکت می‌کنند؛ درحالی‌که متون رسانه‌ای ـ خبری با بهره‌گیری از روابط متنوع‌تر، امکان گزارش، تحلیل، ارزیابی و منبع‌دهی را فراهم می‌آورند. از این منظر، جملهٔ پیچیده را باید نه صرفا یک ساخت نحوی، بلکه ابزاری برای سازمان‌دهی تجربه، انتقال معنا و تحقق اهداف ارتباطی در بافت‌های مختلف زبانی دانست.

پی‌نوشت

1.https://dotic.ir/news/19051/%D8%AF%D8%B3%D8%AA%D9%88%D8%B1%D8%A7%D9%84%D8%B9%D9%85%D9%84-%D9%83%D8%A7%D9%87%D8%B4-%D8%A7%D8%B7%D8%A7%D9%84%D9%87-%D8%AF%D8%A7%D8%AF%D8%B1%D8%B3%DB%8C?utm_source=chatgpt.com

2. 1 RA (Regulatory Administrative) جملات رسمی ـ اداری

- MN (Media News) جملات رسانه‌ای ـ خبری
- T (Taxis) روابط وابستگی و هم‌پایگی میان بندهای
- E (Expansion) روابط بسطی
- P (Projection) روابط فرافکنانه
- C (Connector) پیونددهنده‌ها
- F (Function) کارکرد گفتمانی

منابع

اعلایی مریم، آقاگل‌زاده فردوس، دبیرمقدم محمد، گلفام ارسلان. بررسی تبادل معنا در کتاب‌های درسی علوم انسانی: در چارچوب دستور نظام‌مند نقش‌گرای هلیدی از منظر فرانقش بینافردی؛ رویکردی نقش‌گرا. *پژوهش زبان و ادبیات فارسی*، ۱۳۸۹؛ ۱۷ (۱): ۲۲۱-۲۱۸.

پهلوان‌نژاد محمدرضا، زمردیان رضا. تحلیل نحوی ـ معنایی ساختمان بند ساده در زبان فارسی بر پایهٔ دستور نقش‌گرای نظام‌مند هلیدی؛ *مجلهٔ دانشکدهٔ ادبیات و علوم انسانی دانشگاه فردوسی مشهد*، ۱۳۸۳؛ ۳۷(۲): ۵۵-۷۴.

خواجه‌پور فریده، سلیمانی ساناز. راهکارهایی برای ساختارهای پیچیدهٔ دستوری جملات مرکب، انواع «را»، گروه اسمی، وابسته‌های وابسته و نقش کلمات در جمله متوسطهٔ دوم به کمک روش‌های ساده. *مجموعه مقالات نهمین همایش ملی پژوهش‌های نوین در حوزهٔ زبان و ادبیات ایران*. تهران، ایران. ۱۴۰۴ https://civilica.com/doc/2439249 .

دبیرمقدم محمد. *زبان‌شناسی نظری: پیدایش و تکوین دستور زایشی*. تهران: سمت. ۱۳۸۳.

دیانت روح‌الله، جعفرآباد محمد، رستگار مژگان. بررسی فاکتورهای اندازه‌گیری دانش جهت سنجش میزان پیچیدگی لغوی متون. *مجموعه مقالات هشتمین کنفرانس ملی و دومین کنفرانس بین‌المللی مدیریت دانش*. ۱۳۹۴.

رضایی حدائق، علی‌پور محمد. بررسی متون خوانداری مجموعه «فارسی بیاموزیم» براساس نقش‌های هفت‌گانهٔ زبان از دیدگاه هلیدی. *پژوهش‌نامهٔ آموزش زبان فارسی به غیرفارسی‌زبانان*، ۱۳۹۱؛ ۱(۲): ۱۶۳-۱۷۹.

رنجبر فاطمه. تحلیل نحوی و ساختار جمله در نثر کهن فارسی. *مجموعه مقالات ششمین کنفرانس ملی نوآوری و تحقیق در فرهنگ، زبان و ادبیات فارسی*. تهران، ایران. ۱۴۰۴. https://civilica.com/doc/2443147

ساسانی فرهاد. شناخت زبان‌بنیاد در زبان‌شناسی نقش‌گرا و شناخت مفهوم‌بنیاد در زبان‌شناسی شناختی. *پازند*، ۱۳۸۷؛ ۴(۱۲): ۵۹-۷۲.

شریفی آزاده. بافت در زبان‌شناسی نقش‌گرا و کاربست‌های آن در نمونه‌هایی از ادبیات کلاسیک فارسی. *رخسار زبان*، ۱۳۹۷؛ ۲(۶-۷): ۷۴-۹۱ .

صادقی سیده ساره، آزیده نسرین. بررسی درک جملات پیچیدهٔ فارسی در هوش مصنوعی مدل‌های زبانی بزرگ دیپ‌سیک و پارس‌برت. *مجموعه مقالات کنفرانس بین‌المللی زبان، ادبیات، فرهنگ و مطالعات تاریخی*. نور، ایران. ۱۴۰۴https://civilica.com/doc/2366853 .

صالحی‌نیا مریم، روحی زهرا. بررسی انتقادی نظریهٔ سیستمی ـ نقشی هلیدی (زبانشناسی متن بنیاد) در نقد شعر معاصر فارسی. *نامهٔ نقد*. تهران: خانه کتاب. ۱۳۹۰.

عباسی علی. متون پیچیده و با عبارات سنگین ذهن را ورزیده نمی‌کند. *رهنامهٔ پژوهش*، ۱۳۸۷–۱۳۸۸؛ ۱۴–۱۳.

کریمی‌دوستان غلامحسین، ایلخانی‌پور نگین. نظام وجهیت در زبان فارسی. *پژوهش‌های زبانی*، ۱۳۹۱؛ ۳(۱): ۷۷-۹۸.

محمدیان امیر، استاجی اعظم، شریفی شهلا، پهلوان‌نژاد محمدرضا. بررسی و تحلیل جملات بیان‌کنندهٔ درد در زبان فارسی با استفاده از مدل هلیدی. *زبان‌شناسی و گویش‌های خراسان*، ۱۳۹۳؛ ۶(۱): ۱۴۳–۱۶۴.

هلیدی مایکل، حسن رقیه. *زبان، بافت و متن؛ جنبه‌هایی از زبان در چشم‌اندازی اجتماعی ـ نشانه‌شناختی*. ترجمهٔ مجتبی منشی‌زاده و طاهره ایشانی. تهران: علمی. ۱۳۹۵.

Almurashi, W. A. (2016). An introduction to Halliday's systemic functional linguistics. *Journal for the study of English Linguistics*, *4*(1): 70-80.

Eggins, S. (2004). *Introduction to systemic functional linguistics*. A&c Black.

Fawcett, R. P. (2000). *A theory of syntax for systemic functional linguistics* (pp. 1-388). John Benjamins Publishing Company.

Gebhard, M., & Accurso, K. (2020). Systemic functional linguistics. *The concise encyclopedia of applied linguistics*, 1029-1037.

Hasan, R. (2009). The place of context in a systemic functional model. *THE BLOOMSBURY HANDBOOK OF SYSTEMIC FUNCTIONAL LINGUISTICS*, 43.

Martin, J. R. (2016). Meaning matters: A short history of systemic functional linguistics. *Word*, *62*(1): 35-58.

Rashidi, Nasser, & Hosseini, Seyyed Ali. (2019). The perceptions of Iranian policymakers as articulated in Iran's foreign language policy document: A systemic functional linguistics approach. *Iranian Journal of Language Teaching Research*, *7*(1): 23–42. https://doi.org/10.30466/ijltr.2019.120631 (ijltr.urmia.ac.ir)

روش استناد به این مقاله:

احسانی اصطهباناتی محمدامین. ساختارهای نحوی جملات پیچیده در فارسی معیار با رویکرد زبان‌شناسی نقش‌گرا، *زبان فارسی و گویش‌های ایرانی*، ۱۴۰۵؛ ۱(۲۱): ۱۵۷-۱۸۶. DOI:10.22124/plid.2026.34344.1771

Copyright:

Copyright for this article is retained by the author(s), with first publication rights granted to *Zaban Farsi va Guyeshhay Irani (Persian Language and Iranian Dialects)*. This is an open-access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution License (https://creativecommons.org/licenses/by-/4.0/), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided that the original work is properly cited.